

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра економіки, підприємництва та готельно-ресторанної справи

«ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ»
Завідувач кафедри
д.е.н., професор
_____ Володимир ЗАЙЧЕНКО
«__» _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
на тему:
Підвищення ефективності використання основних фондів підприємства
(на прикладі «Любченко» Кіровоградської обл.,
Новоукраїнський р-н, с. Рівне)
«Increasing the efficiency of using the company's fixed assets»

Виконав здобувач вищої освіти
2 курсу, групи ЕА24м (2)
ОПП «Економіка агробізнесу та
ринок землі»
спеціальності 051 «Економіка»
_____ Мультченко Б.В.
«__» _____ 2026 р.
Керівник роботи: к.е.н, доцент
_____ Нісфоян С.С.
«__» _____ 2026 р.
Рецензент к.е.н., доцент
_____ Сторожук О.В.

Центральноукраїнський національний технічний університет

Факультет Економічний
Кафедра Економіки підприємництва та ГРС
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітньо-професійна (освітньо-наукова) програма Економіка агробізнесу та ринок землі

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач кафедри економіки,
підприємництва та ГРС

(підпис)
д.е.н., проф Володимир
ЗАЙЧЕНКО
(наук. ступінь, вч. звання, ім'я та прізвище)

«__» _____ 2026 р.

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Мульченко Богдан Васильович

(прізвище, ім'я та по-батькові)

1. Тема роботи «Підвищення ефективності використання основних фондів підприємства на прикладі ФГ «Любченко» Кіровоградської обл.,»
Новоукраїнський р-н, с. Рівне»

2. Керівник роботи Нісфоян Сергій Сергійович, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Мета кваліфікаційної роботи: є формування та детальне обґрунтування інвестицій підприємства для розвитку виробництва.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір матеріалів по темі дослідження		
2	Написання вступу та розділу 1 роботи		
3	Написання розділу 2 кваліфікаційної роботи		
4	Написання розділу 3 кваліфікаційної роботи		
5	Написання висновків		
6	Оформлення списку використаних джерел		
7	Остаточне оформлення роботи та додатків		
8	Перевірка на унікальність		
9	Отримання відгуку наукового керівника та рецензії		
10	Підготовка до захисту		

Дата видачі завдання

«_____» _____ 2026 р.

Керівник роботи _____ *Нісфоян С.С.*
(підпис) (прізвище та ініціали)

Завдання прийняте до виконання

«_____» _____ 2026 р.

Здобувач _____ *Мульченко Б.В.*
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Мульченко Б.В. Підвищення ефективності використання основних фондів підприємства. Кваліфікаційна робота за другим (магістерським) рівнем вищої освіти зі спеціальності спеціальності 051 «Економіка». – Центральноукраїнський національний технічний університет Міністерства освіти і науки України. – Кропивницький, 2026. 111 с.

У першому розділі розглянуто загальна характеристика та економічний зміст основних фондів.

У другому розділі здійснено аналіз використання основних фондів ФГ «Любченко».

Третій розділ висвітлює шляхи підвищення ефективності використання основних фондів.

Ключові слова: основні фонди, оборотні фонди, основні виробничі фонди, фінансова стійкість підприємства, ділова активність, інвестиції, робочий час, фінансовою стійкістю, фондівіддача, фондомісткість, рентабельність, питомі капітальні вкладення.

ANNOTATION

Mulchenko B.V. Increasing the efficiency of using the company's fixed assets. Qualification work for the second (master's) level of higher education in the specialty 051 « Economics ». – Central Ukrainian National Technical University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kropyvnytskyi, 2026. 111 p.

The first chapter deals with the general characteristics and economic content of fixed assets.

The second chapter analysis of the use of fixed assets of FG " Lyubchenko".

The third chapter presents proposals for the highlights ways to improve the efficiency of fixed assets.

Key words: fixed assets, working capital, fixed production assets, financial stability of the enterprise, business activity, investments, working hours, financial stability, return on capital, capital intensity, profitability, specific capital investment.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ОСНОВНИХ ФОНДІВ	7
1.1 ПОНЯТТЯ, СКЛАД І СТРУКТУРА ОСНОВНИХ ФОНДІВ	7
1.2. ПЕРЕРобКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ – ЦЕНТРАЛЬНА ЛАНКА ІІ СФЕРИ АПК	13
1.3. ПОКАЗНИКИ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ	20
1.4. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ	27
2. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ФГ “ЛЮБЧЕНКО”	39
2.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДПРИЄМСТВА	39
2.2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ГОСПОДАРСТВА ...	43
2.3. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ГОСПОДАРСТВА ...	62
3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ	81
3.1. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ	81
3.2. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ	94
ВИСНОВКИ	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	107

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективне використання основних фондів є одним із ключових завдань управління підприємством, особливо в умовах воєнного стану та економічної нестабільності в Україні. В агропромисловому секторі ця проблема набуває особливої гостроти: фізичне та моральне зношення матеріально-технічної бази, недостатній рівень оновлення обладнання призводять до зниження фондівіддачі, зростання собівартості та скорочення прибутковості господарств. ФГ «Любченко» (Новоукраїнський р-н, Кіровоградська обл., с. Рівне) є типовим представником малих аграрних підприємств регіону, а дослідження ефективності використання його основних фондів має як теоретичне, так і практичне значення. Вагомий внесок у розроблення цієї проблематики зробили Антонюк Р. Р., Денесенко Л. О., Кучер Л. Ю., Мочерний С. В., Огійчук М. Ф., Олійник О. В., Плаксієнко В. Я., Проскурович О. В., Цал-Цалко Ю. С., Хмелевський О. В. та інші. Разом із тим питання адаптації інструментарію підвищення ефективності основних фондів до специфіки малих аграрних господарств потребують подальшого дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є розширення теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання основних фондів підприємства (на прикладі ФГ «Любченко» Кіровоградської обл., Новоукраїнський р-н, с. Рівне). Для досягнення мети вирішуються такі завдання:

- розкрити економічний зміст, поняття, склад і структуру основних фондів підприємства;
- дослідити роль переробки сільськогосподарської продукції як центральної ланки III сфери АПК;
- систематизувати показники ефективності використання основних виробничих фондів та методику їх розрахунку;

- визначити шляхи підвищення ефективності використання основних фондів у сучасних умовах;
- надати характеристику ФГ «Любченко» та проаналізувати його фінансово-економічний стан;
- здійснити комплексний аналіз використання основних фондів господарства;
- запропонувати та обґрунтувати практичні заходи щодо підвищення ефективності використання основних фондів ФГ «Любченко»;
- оцінити ефективність використання робочого часу та її вплив на результативність виробничої діяльності.

Об'єктом дослідження є процес використання основних фондів ФГ «Любченко» Кіровоградської обл., Новоукраїнський р-н, с. Рівне.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти підвищення ефективності використання основних фондів сільськогосподарського підприємства.

Методи дослідження. Інформаційну базу становлять фінансова та статистична звітність ФГ «Любченко», нормативно-правові акти України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених. У дослідженні використано: діалектичний метод і системний підхід, методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, економіко-статистичні методи (горизонтальний і вертикальний аналіз), розрахунково-аналітичний метод (фондовіддача, фондомісткість, рентабельність ОФ), монографічний метод.

Наукова новизна результатів кваліфікаційної роботи: удосконалено методичний підхід до оцінки ефективності використання основних фондів малого аграрного підприємства шляхом поєднання вартісних і натуральних показників; набули подальшого розвитку практичні рекомендації для ФГ «Любченко» з урахуванням галузевої специфіки та регіональних умов; систематизовано резерви підвищення ефективності використання робочого часу та виробничих потужностей в умовах обмежених ресурсів.

Практичне значення результатів полягає у розробці конкретних пропозицій щодо оптимізації структури основних засобів, підвищення коефіцієнтів їх використання та скорочення простоїв обладнання ФГ «Любченко». Результати можуть бути використані іншими аграрними підприємствами Кіровоградської та суміжних областей, а також у навчальному процесі.

Апробація результатів дослідження та їх публікація. Результати дослідження апробовані на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки та підприємництва в умовах викликів і загроз» (22 квітня 2026 р., ЦНТУ, м. Кропивницький) та опубліковані у вигляді тез «Цифрова трансформація як ключовий чинник відновлення операційної ефективності підприємств малого та середнього бізнесу».

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Перший розділ розкриває теоретичні основи: поняття, склад, структуру основних фондів, їх показники та шляхи підвищення ефективності. Другий розділ містить аналіз фінансово-економічного стану та використання основних фондів ФГ «Любченко». Третій розділ присвячено обґрунтуванню заходів щодо підвищення ефективності використання основних фондів та робочого часу. Загальний обсяг роботи становить 111 сторінок, ілюстративний матеріал включає 23 таблиці і 5 рисунків.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ОСНОВНИХ ФОНДІВ

1.1. Поняття, склад і структура основних фондів

Виготовлення будь-якої продукції, виконання робіт або надання послуг здійснюється в процесі взаємодії живої праці людини та певних засобів виробництва. Останні за своїм матеріально-речовим складом становлять виробничі фонди підприємства, усю сукупність яких поділяють на основні та оборотні (рис. 1.1). При цьому засоби виробництва як сукупність засобів і предметів праці не можна ототожнювати з виробничими фондами з двох причин: по-перше, елементи засобів виробництва стають виробничими фондами лише з моменту їхнього безпосереднього залучення до виробничого процесу; по-друге, виробничі фонди є виключно вартісною економічною категорією – до них відносять лише ті елементи, що мають вартість [5, с. 107].

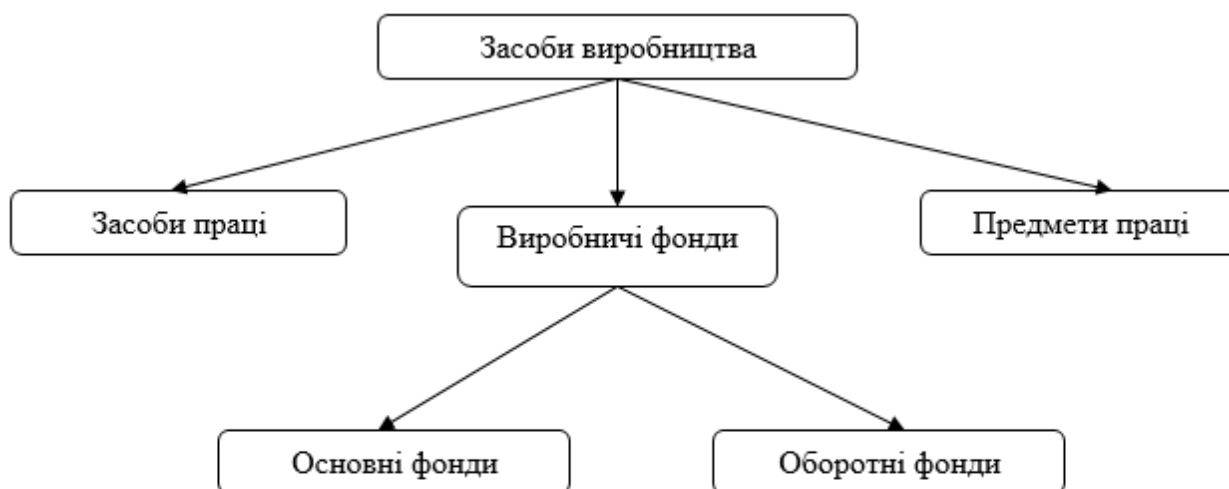

Рисунок 1.1 – Склад і взаємозв'язок засобів виробництва та виробничих фондів

Термін «фонди» походить від латинського *fundus* – «основа» – і справді відображає роль цих ресурсів: без них функціонування будь-якого виробничого підприємства практично неможливе [4]. Складовим частинам виробничих фондів властиві певні характерні ознаки, за якими розрізняють основні та оборотні фонди.

Основні фонди – це засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній споживній формі, а їхня вартість переноситься конкретною працею на вартість продукції, що виробляється, частинами в міру спрацювання [2].

Оборотні фонди – частина виробничих фондів у вигляді певної сукупності предметів праці, елементи яких цілком споживаються в кожному виробничому циклі, змінюють або повністю втрачають натуральну форму і переносять всю свою вартість на вартість виробленої продукції [5, с. 127].

Таблиця 1.1 – Підходи різних авторів до визначення поняття «основні фонди»

Автор / джерело	Визначення	Ключові ознаки
Покропивний С.Ф. [5]	Засоби праці, що функціонують у сфері матеріального виробництва тривалий час, зберігаючи при цьому натуральну (речову) форму, і переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції поступово – у міру спрацювання.	Тривалість, натуральна форма, часткове перенесення вартості
Бойчик І. М. [2]	Засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній споживній формі, а їхня вартість переноситься конкретною працею на вартість продукції частинами в міру спрацювання.	Вартісна природа, споживна форма, амортизація
Іванілов О. С. [3]	Засоби праці виробничого і невиробничого призначення, що беруть участь у процесі виробництва понад один рік, не змінюючи своєї речовинної форми, і переносять свою вартість на вироблену продукцію частинами шляхом амортизаційних відрахувань.	Термін > 1 рік, незмінна форма, амортизаційні відрахування
Мочерний С. В. та ін. [4]	Матеріально-речові цінності (активи), що використовуються у виробничій чи невиробничій сфері, мають термін використання понад один рік (або один виробничий цикл, якщо він більший за рік) і вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним та моральним зносом.	Матеріальні активи, фізичний та моральний знос, цикл
НП(С)БО 7 [6]	Матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів і послуг, надання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він триваліший за рік).	Матеріальні активи, функціональне призначення, строк > 1 рік

Аналіз наведених підходів дозволяє виокремити спільні ознаки основних фондів, які присутні у більшості визначень: (1) матеріальна (речова) природа; (2) участь у виробничому процесі протягом тривалого строку – як правило, понад один рік; (3) збереження натуральної форми протягом усього строку використання; (4) поступове (часткове) перенесення вартості на готовий продукт у вигляді амортизаційних відрахувань [2; 5]. Сукупність цих ознак і є критерієм розмежування основних фондів від інших ресурсів підприємства.

Необхідною умовою правильного обліку й планування відтворення основних виробничих фондів є їхня класифікація. Залежно від характеру участі у виробничому процесі основні фонди поділяються на дві великі групи: виробничого та невиробничого призначення [3, с. 205].

До основних фондів виробничого призначення належать засоби праці, що безпосередньо беруть участь у процесі виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг) або створюють умови для його здійснення. Вони становлять приблизно 98 % загальної вартості основних фондів підприємства [2]. Натомість основні фонди невиробничого призначення не беруть участі у виробничому процесі, але забезпечують соціально-побутові умови для працівників: житлово-комунальні об'єкти, спортивні та медичні заклади, дитячі дошкільні установи тощо. Вони обліковуються на балансі підприємства лише тоді, коли підприємство самостійно забезпечує їх утримання та ремонт [5, с. 108].

У складі основних виробничих фондів виокремлюють *активну* та *пасивну* частини (рис. 1.2). До активної частини відносять ті елементи, що безпосередньо впливають на предмети праці: робочі машини та механізми, силові машини та устаткування, транспортні засоби, виробничий інвентар та інструменти. До пасивної – об'єкти, що забезпечують умови для нормального функціонування активних елементів: виробничі будівлі, споруди, передавальні пристрої, господарський інвентар [3, с. 207].

Рисунок 1.2. – Структура основних фондів підприємств

Відповідно до НП(С)БО 7 «Основні засоби», для цілей бухгалтерського обліку основні засоби класифікуються за такими групами: земельні ділянки (субрахунок 101); капітальні витрати на поліпшення земель (102); будинки та споруди (103); машини та обладнання (104); транспортні засоби (105); інструменти, прилади, інвентар (106); тварини (107); багаторічні насадження (108); інші основні засоби (109) [6]. Зазначена класифікація має принципове значення для організації аналітичного обліку, нарахування амортизації та визначення структури матеріально-технічної бази підприємства.

Для потреб оподаткування Податковий кодекс України виокремлює 16 груп основних засобів із встановленими мінімально допустимими строками

амортизації: від 2 років (ЕОМ та електронне обладнання) до 20 років (капітальні будівлі). Така деталізація забезпечує диференційований підхід до розрахунку амортизаційних відрахувань залежно від функціонального призначення та інтенсивності використання об'єктів [6].

Відношення вартості окремих видів (груп) основних виробничих фондів до їх загальної вартості, виражене у відсотках, визначає їхню видову (технологічну) структуру. За інших рівних умов технологічна структура тим прогресивніша, чим вища питома вага активної частини [5, с. 109]. Вона змінюється під впливом таких чинників:

- виробничо-технологічних особливостей підприємства та галузі в цілому;
- рівня науково-технічного прогресу і технічного оснащення виробництва;
- ступеня розвитку форм організації та концентрації виробництва;
- відтворювальної структури капітальних вкладень;
- вартості будівництва виробничих об'єктів і рівня цін на технологічне обладнання;
- територіального розміщення підприємства [2; 3].

Структура основних виробничих фондів має галузевий характер. Так, на транспортних підприємствах транспортні засоби становлять 60–70 % загальної вартості основних фондів, тоді як в інших галузях їхня питома вага не перевищує 2–4 %. В агропромисловому секторі, до якого належить фермерське господарство «Любченко», традиційно переважають будівлі, споруди і передавальні пристрої – 64–65 %; питома вага силових і робочих машин та устаткування становить 14–16 %, робочої та продуктивної худоби – 10–12 %, багаторічних насаджень – 5–6 %, транспортних засобів – 3–4 % [5, с. 110]. Загальна тенденція динаміки технологічної структури характеризується поступовим збільшенням питомої ваги активної частини.

З огляду на викладене, для досягнення найвищої ефективності використання основних виробничих фондів підприємству необхідно

підтримувати оптимальне співвідношення між активною та пасивною частинами. Надмірне зростання частки пасивних елементів веде до «омертвіння» капіталу, тоді як недостатній рівень пасивних фондів знижує якість умов праці та технічний стан обладнання [2, с. 172]. Це співвідношення є одним з ключових об'єктів управлінського аналізу на підприємстві.

Важливим елементом організації обліку та економічного аналізу основних фондів є їхня *оцінка*. У практиці господарювання застосовують такі види вартості:

– *первісна вартість* – фактична собівартість придбання (виготовлення) об'єкта основних засобів з урахуванням усіх витрат на доставку та введення в експлуатацію;

– *відновна (переоцінена) вартість* – вартість відтворення об'єкта в сучасних умовах виробництва та за діючими цінами, визначена після проведення переоцінки;

– *залишкова вартість* – різниця між первісною (або відновною) вартістю та нарахованою сумою зносу; відображає реальний (незношений) ресурс об'єкта на певний момент часу;

– *ліквідаційна вартість* – сума коштів, яку підприємство очікує отримати від реалізації або ліквідації об'єкта після закінчення строку його корисного використання [6].

Для розрахунку середньорічної вартості основних виробничих фондів застосовують формулу:

$$ОФ_{ср} = ОФ_{п} + (ОФ_{вв} \times М_{вв} / 12) - (ОФ_{виб} \times М_{виб} / 12), \quad (1.1)$$

де: $ОФ_{ср}$ – середньорічна вартість основних фондів, грн;

$ОФ_{п}$ – вартість основних фондів на початок року, грн;

$ОФ_{вв}$ – вартість введених протягом року основних фондів, грн;

$М_{вв}$ – кількість місяців функціонування введених фондів;

$ОФ_{виб}$ – вартість виведених (вибулих) основних фондів, грн;

$М_{виб}$ – кількість місяців, протягом яких вибулі фонди не функціонували [5, с. 120].

Отже, основні фонди є матеріальною основою виробничого процесу будь-якого підприємства, зокрема аграрного. Їхня раціональна класифікація, правильна оцінка та аналіз структури є передумовою ефективного управління виробничим потенціалом. Для ФГ «Любченко», діяльність якого зосереджена у сфері агропромислового виробництва, первинний розгляд теоретичних засад поняття, складу та структури основних фондів формує методологічну основу для подальшого аналізу їх використання, що є предметом наступних розділів роботи.

1.2. Переробка сільськогосподарської продукції – центральна ланка III сфери АПК

Агропромисловий комплекс України є складною багатогалузевою системою, в якій переробні галузі посідають ключове місце з огляду на їхню роль у формуванні кінцевої продукції АПК. Харчова промисловість переробляє близько 85% усієї сільськогосподарської продукції, легка промисловість – 15%, що наочно засвідчує домінуючу роль галузей переробки у процесі трансформації сировини у продукт кінцевого споживання [1]. Переробні підприємства виступають центральною ланкою так званих продуктових вертикалей, або підкомплексів АПК, об'єднуючи у єдину виробничо-технологічну систему сільськогосподарське виробництво, допоміжні та обслуговуючі виробництва, заготівлю, переробку й реалізацію готової продукції [8].

Особливістю функціонування переробних галузей у складі III сфери АПК є те, що порівняно з іншими ланками технологічного процесу вони потребують прискореного розвитку. Ця пріоритетність обумовлена низкою об'єктивних чинників:

- збільшенням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, яка через схильність до швидкого псування потребує жорстких і стислих строків переробки;

- сезонністю надходження більшості видів сировини та необхідністю рівномірного забезпечення попиту протягом року;
- циклічністю надходження обсягів сировини по роках (урожайні та неврожайні роки), що вимагає наявності резервних переробних і складських потужностей;
- постійним розширенням і урізноманітненням споживчих потреб щодо асортименту та якості продуктів переробки;
- необхідністю забезпечення відповідності обсягів сировинних ресурсів виробничим потужностям переробки відповідно до специфіки виробничого циклу.

Роль переробних галузей у складі АПК доцільно оцінювати з кількох позицій. По-перше, переробка сільськогосподарської сировини в умовах зростаючого попиту на продовольчі та непродовольчі товари є головною передумовою ефективного функціонування продовольчого сектора. По-друге, від обсягів і якості переробленої продукції залежить ступінь продовольчої безпеки держави, що є критичним питанням, особливо в умовах воєнного часу [11]. По-третє, економічний механізм взаємовідносин між сферою переробки та виробниками сировини має максимально сприяти нарощуванню обсягів виробництва. По-четверте, цінова політика на сільськогосподарську сировину повинна не лише відшкодовувати витрати аграрного сектора, а й забезпечувати достатній рівень рентабельності для здійснення відтворювального процесу [2].

Особливого значення набуває роль переробних галузей як інтегратора агропромислового виробництва. М.П. Сичевський наголошує, що харчова промисловість є фундаментом продовольчої безпеки держави і від її розвитку залежить як рівень забезпеченості населення якісними продуктами, так і конкурентоспроможність усього АПК на зовнішніх ринках [8]. Дослідження С.О. Іщука та Л.Й. Созанського підтверджують, що структурні параметри переробної промисловості – зокрема рівень концентрації виробництва, технологічна оснащеність та глибина переробки сировини – безпосередньо

впливають на ефективність функціонування всього агропромислового комплексу [9].

Аналіз сучасного стану переробної промисловості України засвідчує суперечливі тенденції. З одного боку, галузь зберігає значний виробничий потенціал і є провідним сектором промисловості за часткою у загальному обсязі реалізованої продукції. З іншого – нестабільність зовнішнього середовища, недостатня інвестиційна активність та повномасштабна збройна агресія призвели до суттєвого скорочення виробничих потужностей у низці підгалузей: підприємства олійної галузі у 2022 році були завантажені лише на 20–30% через нестачу сировини [4]. О. Г. Римар та І. О. Мазуркевич констатують, що слідування європейським стандартам функціонування є пріоритетним завданням для підприємств харчової промисловості в умовах євроінтеграції [12]. І. М. Дашко вказує на порушення стабільної діяльності промислових підприємств унаслідок системних структурних проблем [13].

Залежно від характеру кінцевого продукту, споживчих властивостей та технологічних вимог до сировини, всі переробні галузі поділяються на окремі групи. Існує кілька підходів до їх класифікації, які систематизовано в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Класифікація переробних галузей АПК

Ознака класифікації	Групи переробних галузей
За характером сировини	Видобувні (соляна, рибна, виробництво мінеральних вод); обробні (м'ясна, молочна, смако-харчова)
За видом кінцевого продукту	Харчова промисловість; легка промисловість (одяг, взуття); виробництво інших предметів споживання
За видом перероблюваної сировини	Переробка рослинної сировини (борошномельна, хлібопекарна, цукрова, олієжирова та ін.); переробка тваринницької сировини (м'ясо-молочна, маслоробна, шкіряна та ін.)
За ступенем зв'язку з сировинною базою	Первинна переробка (безпосередньо сільськогосподарська сировина); вторинна переробка (сировина, що вже пройшла первинну переробку)
За тривалістю виробничого циклу	Сезонні та цілорічні; перервного та неперервного виробництва

Джерело: складено автором на основі [1; 2; 8]

Незалежно від класифікаційної приналежності, будь-яке переробне підприємство є центральною ланкою продуктової вертикалі (підкомплексу). Під продуктовою вертикаллю слід розуміти виробничо-технологічну систему галузей сільського господарства, переробної промисловості, допоміжних та обслуговуючих виробництв, між якими існують господарсько-економічні або функціональні зв'язки. Економічна доцільність таких вертикалей обумовлена природою АПК та потребами суспільства: харчовий баланс людини формується переважно за рахунок промислової переробки сільськогосподарської сировини, а енергетична цінність раціону залежить від якості продовольства [1; 2].

Обов'язковими структурними елементами агропромислового формування (АПФ) в межах продуктової вертикалі є: переробне підприємство як центральна ланка, виробники сировини, обслуговуючі підприємства, а також підрозділи з виробництва кормів чи насіння, забезпечення добривами і хімікатами, пально-мастильними матеріалами, технічного обслуговування та транспортного забезпечення. Схематично структуру АПФ представлено на рисунку 1.3.

Рисунок 1.3 – Обов'язкові структурні елементи АПФ [1]

Переваги таких інтегрованих формувань полягають у тому, що при збереженні традиційного поділу праці відокремлені суб'єкти залучаються до виробництва конкретного кінцевого продукту на взаємовигідних засадах. Агропромислова інтеграція у форматі вертикалей забезпечує можливість формування взаємоузгоджених економічних зв'язків у системі «виробництво сировини – промислова переробка – реалізація кінцевого продукту», а прибуток набуває спільного характеру, хоча й розподіляється між усіма учасниками [3; 14]. Дослідження Л. В. Дейнеко наголошують, що розвиток переробної промисловості слід розглядати в контексті загальної структурної модернізації вітчизняної економіки, де ключову роль відіграє підвищення рівня доданої вартості в агропромисловому виробництві [14].

Взаємовідносини між переробними галузями, торгівлею та сільським господарством можна представити у вигляді алгоритму, що відображає зворотний зв'язок як обов'язковий елемент функціонування III сфери АПК (рисунок 1.4). Оптимальна питома вага III сфери у структурі продукції АПК України має становити 45–50%, тоді як фактичний показник залишається суттєво нижчим, що є однією з причин недостатнього розвитку агропромислової інтеграції [1].

Рисунок 1.4 – Алгоритм взаємовідносин в переробних галузях [1]

Принциповим питанням для успішного функціонування переробного підприємства є збалансованість сировинних ресурсів і виробничих потужностей. Для цього кожне переробне підприємство має розрахувати

баланс відповідності виробничих потужностей обсягам сировинних ресурсів. Основними елементами такого балансу є: ресурси сировини (власного виробництва та завезеної), виробнича потужність підприємства, а також баланс потужностей з урахуванням нестачі або надлишку. На основі цих елементів розраховується коефіцієнт забезпеченості переробки сировиною ($K_{зп}$) як відношення обсягів сировинних ресурсів (O_p) до розміру виробничої потужності (B_p):

$$K_{зп} = \frac{O_p}{B_p}; \quad (1.2)$$

Якщо $K_{зп} > 1$, то виникає потреба збільшення виробничої потужності. При $K_{зп} < 1$ переробні підприємства, як правило, розпочинають нормальний виробничий цикл, оскільки резерв виробничої потужності вважається звичним явищем для III сфери АПК [1]. Доцільність нового будівництва чи реконструкції діючих переробних підприємств визначається за принципом мінімальних приведених витрат:

$$C + T_c + E_k \times KB + T_{тп} \rightarrow \min \quad (1.3)$$

де: T_c – транспортні витрати на доставку сировини;

C – повні виробничі витрати (без транспортування сировини);

KB – капітальні вкладення на будівництво (реконструкцію);

E_k – коефіцієнт ефективності капітальних вкладень;

$T_{тп}$ – транспортні витрати на перевезення готової продукції.

Окремої уваги заслуговує проблема співвідношення на ринку аграрної продукції великих спеціалізованих підприємств і міні-переробки. Міні-переробні підприємства мають певні переваги: нижчі транспортні витрати, менші втрати сировини, більша гнучкість у реагуванні на зміну асортименту під впливом ринкового попиту. Водночас вони несуть більші питомі витрати на підготовку і переробку сировини через слабшу технічну оснащеність та, як правило, відсутність комплексної глибокої переробки. Це обумовлює необхідність реальної взаємовигідної інтеграції в рамках продуктових вертикалей [1; 9].

У сучасних ринкових умовах у будь-якому локальному середовищі склалася певна конкурентна ситуація, учасниками якої є: акціоновані переробні підприємства, приватні міні-заводи та цехи, особисті підсобні господарства, а також іноземні виробники (імпорт продовольства). О. Житник, С. Кулакова та І. Міняйленко вказують, що українські переробні підприємства потребують переорієнтації на високотехнологічне виробництво з більшою доданою вартістю, а ключовими принципами їх діяльності в сучасних умовах мають бути мобільність, гнучкість управління та інноваційність [10]. Н. Л. Хомюк та О. М. Солтис підкреслюють, що підприємствам харчової промисловості необхідно переглянути інвестиційні, інноваційні та фінансові орієнтири задля досягнення сталості та відновлення довоєнних показників [11].

Планування виробничої програми переробного підприємства має базуватися як на вартісних, так і на натуральних показниках. Завдяки натуральним показникам формується об'єктивна оцінка ступеня використання виробничих потужностей та ефективності переробки сировинних ресурсів. Для підприємств із широкою номенклатурою продукції ці показники доповнюються вартісними – зокрема товарною продукцією в зіставних і поточних цінах. Оцінними показниками, що характеризують ступінь розвинутості зв'язків між ланками АПК, є: динаміка і темпи виробництва продукції; рівень задоволення платоспроможного попиту; ступінь використання виробничих потужностей і сировинних ресурсів; собівартість, рентабельність і ціна продукції [1; 5; 13].

При плануванні й прогнозуванні розвитку переробних галузей особливу увагу слід приділяти комплексному підходу до вирішення питань виробництва, збереження і якісної переробки заготовленої сировини. Вузловими завданнями в цьому контексті є: формування спеціалізованої сировинної зони та раціональне розміщення переробної промисловості; будівництво малих і середніх підприємств поряд з великими; реконструкція діючих потужностей та перехід на ресурсозберігаючі технології; створення

інтегрованих агропромислових структур; захист вітчизняних переробних підприємств від необґрунтованого імпортного тиску [1; 14; 15]. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення економіки України вимагає, зокрема, нарощування частки III сфери АПК у структурі національного виробництва, що передбачає системний розвиток переробних галузей на інноваційній основі [14].

Таким чином, переробні галузі займають центральне місце у структурі III сфери АПК і виконують роль інтегратора всього агропромислового виробництва. Їх ефективне функціонування залежить від збалансованості сировинних ресурсів і виробничих потужностей, глибини переробки сировини, рівня агропромислової інтеграції, а також від здатності адаптуватися до мінливих умов ринку та забезпечувати конкурентоспроможну продукцію відповідно до сучасних споживчих стандартів і вимог продовольчої безпеки держави [8; 9; 10; 11].

1.3. Показники використання основних виробничих фондів

Ефективне управління виробничим потенціалом підприємства неможливе без систематичної оцінки рівня використання основних виробничих фондів (ОВФ). Інформація про стан і ступінь завантаженості засобів праці є підґрунтям для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо капіталовкладень, модернізації та реструктуризації виробництва [16].

У науковій та навчальній літературі не існує єдиного підходу до систематизації показників використання ОВФ. Більшість авторів виокремлює дві основні групи: натуральні та вартісні показники. Окремі дослідники пропонують також умовно-натуральні показники як проміжну форму [17, 18].

Порівняльний аналіз підходів різних авторів до класифікації показників використання основних виробничих фондів наведено у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Підходи науковців до класифікації показників використання основних виробничих фондів

Автор(и), рік	Групи показників	Характеристика підходу
Ковальська Л.Л., Кривов'язюк І.В. (2020) [16]	Натуральні; вартісні	Акцент на вартісних показниках як найбільш узагальнюючих для оцінки ресурсного забезпечення підприємства. Розглядаються фондовіддача, фондомісткість, фондоозброєність та рентабельність ОВФ
Лисак О.І., Андреева Л.О., Болтянська Л.О. (2020) [17]	Натуральні; умовно- натуральні; вартісні	Виокремлення умовно-натуральних показників як проміжної групи для оцінки активної частини фондів. Підкреслено обмеженість натуральних показників при міжгалузевих порівняннях
Лазебник Л.Л. та ін. (2021) [18]	Натуральні; вартісні	Систематизовано показники у три підгрупи: технічного стану, технічного оснащення та ефективності використання. Включено показники руху фондів (коефіцієнти оновлення, вибуття, зносу, придатності)
Проскурович О.В., Завгородня Т.П., Горбатюк К.В. (2022) [19]	Вартісні (розширена система)	Запропоновано розширену систему, що охоплює машинівіддачу, машиномісткість, технічну фондоозброєність. Здійснено факторний аналіз впливу питомої ваги активної частини ОВФ на рівень фондовіддачі
Сафонік Н.П., Ваташук В. О. (2023) [20]	Вартісні; якісні	Запропоновано комплексний підхід: поряд із традиційними вартісними показниками виокремлено якісні характеристики відтворення основних засобів відповідно до МСФЗ та П(С)БО 7

Джерело: складено автором на основі [16–20]

Як видно з таблиці, більшість дослідників виокремлює натуральні та вартісні показники як базові групи, проте різняться підходи до їхньої деталізації та розширення. Найповнішим є підхід, що поєднує показники технічного стану, технічного оснащення та ефективності використання ОВФ [18].

Натуральні та умовно-натуральні показники.

До натуральних показників належить продуктивність устаткування за одиницю часу його роботи – технологічна продуктивність. Вона вимірюється у натуральних одиницях (шт./год., т/год., км/год. тощо) та фіксується у технічному паспорті засобу праці. Натуральні показники застосовуються

виключно щодо активної частини ОВФ і не дають можливості порівнювати різнорідні об'єкти – наприклад, доменну піч і металорізальний верстат [17].

Для подолання цього обмеження на підприємствах із широкою номенклатурою устаткування застосовують умовно-натуральні показники. Їхня суть полягає у визначенні базової продуктивності для обладнання з найбільшою питомою вагою у виробничій структурі та розрахунку індексів приведення для решти видів устаткування. Результатом є єдина умовна одиниця, що дозволяє проводити узагальнені розрахунки в межах активної частини ОВФ [17].

Утім, визначити у натуральних одиницях продуктивність будівель, споруд та передавальних пристроїв практично неможливо. Саме тому для комплексної оцінки ефективності використання всієї сукупності ОВФ застосовуються вартісні показники [16, 18].

Вартісні показники та їхня систематизація.

Вартісні показники використання ОВФ об'єднуються у три підгрупи [18]:

- 1) показники технічного стану основних виробничих фондів;
- 2) показники технічного оснащення підприємства;
- 3) показники ефективності використання основних виробничих фондів.

Система вартісних показників охоплює два функціональні блоки: перший – показники ефективності та відтворення окремих видів і всієї сукупності засобів праці; другий – показники рівня використання ОВФ у цілому та в розрізі окремих їхніх груп. Необхідність виокремлення відтворювальних показників у самостійну підгрупу зумовлена тим, що відтворювальні процеси безпосередньо впливають на ступінь ефективності використання машин, устаткування та інших знарядь праці [16].

Узагальнену систему показників використання основних виробничих фондів наведено на рисунку 1.5.

Рисунок 1.5 – Система показників використання основних виробничих фондів

Джерело: систематизовано автором на основі [16–20]

Показники технічного стану ОВФ.

До цієї підгрупи належать коефіцієнти, що відображають фізичний стан засобів праці та динаміку їхнього руху. Коефіцієнт зносу (Кзн) визначається як відношення суми накопиченого зносу до первісної вартості основних фондів:

$$K_{zn} = \text{Знос} / \text{ОВФ}_{\text{перв}} \times 100 \%, \quad (1.4)$$

де: Знос – сума накопиченого зносу, грн;

ОВФ_{перв} – первісна вартість ОВФ, грн.

Коефіцієнт придатності (Кпр) є оберненим показником і характеризує частку вартості, що ще не перенесена на вироблену продукцію:

$$K_{pr} = 1 - K_{zn}. \quad (1.5)$$

Чим вищий коефіцієнт придатності та нижчий коефіцієнт зносу, тим кращі умови має підприємство для раціонального використання засобів праці [18].

Для характеристики руху ОВФ використовують такі показники [18]:

- коефіцієнт оновлення (K_o) – відношення вартості новоуведених ОВФ за звітний рік до їхньої балансової вартості на кінець року;
- коефіцієнт вибуття (K_v) – відношення вартості вибулих ОВФ до їхньої вартості на початок року;
- коефіцієнт зростання ($K_{зр}$) – відношення вартості ОВФ на кінець року до їхньої вартості на початок року.

Необхідно також розрізняти дві форми оновлення основних фондів – екстенсивну та інтенсивну. Екстенсивне оновлення характеризує темпи збільшення обсягу ОВФ в експлуатації. Інтенсивне оновлення передбачає заміну діючих засобів праці новими, технічно досконалішими. При цьому процес виведення з експлуатації застарілих ОВФ не можна ототожнювати з інтенсивним оновленням [16].

З метою вдосконалення системи показників відтворення до неї доцільно включити два додаткових коефіцієнти: коефіцієнт інтенсивного оновлення (співвідношення обсягів вибуття і введення в дію за певний період) та коефіцієнт оптимальності вибуття ОВФ (відношення фактичного коефіцієнта вибуття до нормативного) [16].

Показники технічного оснащення підприємства.

Фондоозброєність праці (Фозб) характеризує ступінь технічної оснащеності одного працівника основними виробничими фондами та розраховується як відношення середньорічної вартості ОВФ до середньооблікової чисельності промислово-виробничого персоналу (ЧПВП):

$$\text{Фозб} = \text{ОВФ}_{\text{сер}} / \text{ЧПВП}, \quad (1.6)$$

де: $\text{ОВФ}_{\text{сер}}$ – середньорічна вартість ОВФ, грн;

ЧПВП – середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу, осіб [16].

Технічна фондоозброєність обчислюється лише щодо активної частини ОВФ і є точнішим індикатором технічного рівня виробництва [19].

Показники ефективності використання ОВФ.

Узагальнюючим показником ефективності використання основних виробничих фондів є фондovіддача (Фв). Вона показує, скільки гривень товарної (валової, чистої) продукції виробляється на одну гривню вартості ОВФ:

$$\Phi_{\text{в}} = \text{ВП} / \text{ОВФ}_{\text{сер}}, \quad (1.7)$$

де: ВП – обсяг товарної (валової або чистої) продукції за рік, грн;

ОВФ_{сер} – середньорічна вартість ОВФ, грн.

За нормальних умов функціонування підприємства фондovіддача повинна мати стійку тенденцію до зростання. Зростання показника є наслідком підвищення інтенсивності завантаження обладнання та зростання продуктивності праці без залучення додаткових фондів [16, 18]. Зниження фондovіддачі завжди супроводжується перевищенням темпів зростання фондоозброєності над темпами зростання продуктивності праці, що відповідає залежності:

$$I_{\text{фв}} = I_{\text{пп}} / I_{\text{фозб}}, \quad (1.8)$$

де: I_{фв} – індекс фондovіддачі;

I_{пп} – індекс продуктивності праці;

I_{фозб} – індекс фондоозброєності.

Отже, фондovіддача зростає лише тоді, коли темпи зростання продуктивності праці випереджають темпи зростання фондоозброєності.

Фондомісткість (Фм) є оберненим показником фондovіддачі та характеризує потребу підприємства в основних фондах для забезпечення виробництва одиниці продукції:

$$\Phi_{\text{м}} = \text{ОВФ}_{\text{сер}} / \text{ВП} = 1 / \Phi_{\text{в}}. \quad (1.9)$$

За нормальних умов господарювання фондомісткість має тенденцію до зменшення, що свідчить про раціональніше використання наявних засобів

праці. Збільшення фондоозброєності без відповідного зростання фондівіддачі свідчить про екстенсивний шлях розвитку підприємства [16].

Рентабельність основних фондів ($Roф$) відображає розмір прибутку, що припадає на одну гривню вартості ОВФ:

$$Roф = \Pi / OВФ_{сер} \times 100 \%, \quad (1.10)$$

де: Π – прибуток підприємства за звітний рік, грн [18].

Поряд із наведеними узагальнюючими показниками Проскурович О. В., Завгородня Т. П., Горбатюк К. В. пропонують використовувати машиновіддачу та машиномісткість – аналогічні фондівіддачі та фондомісткості, але обчислені виключно щодо активної частини ОВФ (машин і устаткування). Це дозволяє точніше діагностувати ефективність виробничого ядра підприємства та виявляти резерви підвищення завантаженості обладнання за допомогою економетричних моделей [19].

Часткові показники використання устаткування і виробничих площ.

Часткові показники характеризують використання окремих видів ОВФ за часом, потужністю та інтенсивністю. Коефіцієнт екстенсивного завантаження ($Кекст$) відображає ступінь використання устаткування у часі:

$$Кекст = \Phi_d / \Phi_n, \quad (1.11)$$

де: Φ_d – дійсний (фактичний) фонд часу роботи устаткування за певний період, год.;

Φ_n – номінальний (плановий) фонд часу роботи устаткування за той самий період, год.

Коефіцієнт інтенсивного завантаження ($Кінт$) характеризує ступінь використання машин за потужністю:

$$Кінт = P_{факт} / P_{мах}, \quad (1.12)$$

де: $P_{факт}$ – фактична продуктивність устаткування за одиницю часу;

$P_{мах}$ – максимально можлива (технічна) продуктивність за аналогічний проміжок часу.

Інтегральний коефіцієнт завантаження (Кінтгр) відображає сукупний рівень використання устаткування – одночасно за часом і потужністю:

$$\text{Кінтгр} = \text{Кекст} \times \text{Кінт}. \quad (1.13)$$

Серед показників використання устаткування у часі особливе місце займає коефіцієнт змінності роботи (Кзм). Методологічно коректніше обчислювати його на підставі коефіцієнта використання календарного фонду часу (Ккал) та максимальної змінності (яка дорівнює трьом при восьмигодинній тривалості зміни) [16]:

$$\text{Кзм} = 3 \times \text{Ккал}. \quad (1.14)$$

Наприклад, якщо $\text{Ккал} = 0,6$, то $\text{Кзм} = 3 \times 0,6 = 1,8$, що відповідає неповному двозмінному режиму роботи устаткування.

1.4. Шляхи підвищення ефективності використання основних фондів

Відтворення основних виробничих фондів є одним із фундаментальних процесів, що забезпечують неперервність виробничої діяльності підприємства. Просте й розширене відтворення здійснюється через взаємопов'язані форми: ремонт, модернізацію та заміну окремих елементів засобів праці; технічне переозброєння, реконструкцію та розширення діючих цехів і підприємств, а також спорудження нових виробничих об'єктів [1]. Нормальне функціонування відтворювальних процесів неможливе без постійного обліку ступеня спрацювання та амортизації основних фондів.

У сучасних умовах господарювання особливого значення набуває якісна оцінка стану основних засобів підприємства. Основні фонди протягом тривалого функціонування зазнають фізичного (матеріального) і економічного спрацювання, а також техніко-економічного старіння [3]. Під фізичним спрацюванням розуміють поступову втрату первісних техніко-експлуатаційних якостей, що призводить до зниження споживної вартості та зменшення реальної вартості фондів. На інтенсивність фізичного спрацювання впливають:

надійність і довговічність конструкцій, спосіб використання (екстенсивний чи інтенсивний), особливості технологічних процесів, якість технічного догляду та ремонтного обслуговування, кваліфікація персоналу [21].

Фізичне спрацювання будь-якого знаряддя праці можна умовно поділити на дві складові: ту, що усувається проведенням ремонтів, та ту, що в такий спосіб усунути неможливо. З часом нагромаджене спрацювання унеможлиблює подальшу експлуатацію засобу праці, і настає момент його повної фізичної непридатності, коли необхідна заміна на аналогічний новий об'єкт. Ступінь фізичного спрацювання окремої одиниці визначають двома розрахунковими методами: за строком експлуатації (через зіставлення фактичної та нормативної величини з урахуванням ліквідаційної вартості) та за даними технічного обстеження [5]. Відносну величину економічного спрацювання визначають як відношення накопиченої суми зносу до загальної балансової вартості.

Окрім фізичного зносу, суттєвою проблемою для вітчизняних підприємств залишається техніко-економічне старіння основних фондів – процес знецінення діючих засобів праці до настання повного фізичного спрацювання під впливом науково-технічного прогресу [1]. Воно характеризується поступовою втратою засобами праці споживчої вартості внаслідок удосконалення існуючих та створення принципово нових засобів виробництва, запровадження нових технологій, старіння продукції, що випускається. Старіння особливо суттєве для знарядь праці й транспортних засобів і спричиняє реальні економічні збитки для підприємств, що продовжують експлуатувати морально застарілу техніку.

Ступінь техніко-економічного старіння засобу праці визначається за допомогою коефіцієнта $K_{тес}$:

$$K_{тес} = 1 - ((V_n/V_z) \times (P_z/P_n)) \quad (1.15)$$

де: V_z , V_n – повна вартість (ціна) застосовуваного й нового засобу праці;

Пз, Пн – продуктивність тих самих засобів праці або витрати на їхнє експлуатаційне обслуговування.

Певний загальний орієнтир щодо рівня техніко-економічного старіння дає також питома вага знарядь праці, що знаходяться в експлуатації понад 10–15 або 20 років. Фізичне спрацювання та техніко-економічне старіння можна усунути частково або повністю завдяки різним формам відтворення. Між видами зносу й формами їх відшкодування існує прямий взаємозв'язок, що зумовлює необхідність системного підходу до управління відтворенням основних фондів [22].

Безперервність виробничого процесу потребує постійного відтворення фізично спрацьованих і технічно застарілих основних фондів. Необхідною умовою такого відтворення є поступове відшкодування вартості засобів праці, яке здійснюється через амортизаційні відрахування. Амортизація – це процес перенесення авансованої вартості всіх видів засобів праці на вартість готової продукції з метою її повного відшкодування [4].

Для відшкодування зношеної частини основних фондів кожне підприємство здійснює амортизаційні відрахування, включаючи їх до собівартості продукції. Після реалізації продукції ці кошти акумулюються в спеціальному амортизаційному фонді, що слугує джерелом фінансування відтворення основних фондів. Щорічну суму амортизаційних відрахувань на реновацію визначають за нормами амортизації, що розраховуються за формулою [5]:

$$Na = (BBo - L) / (Tek \times BBo) \times 100 \quad (1.16)$$

де: BBo – балансова вартість основних фондів;

L – ліквідаційна вартість;

Tek – амортизаційний період (нормативний строк функціонування) основних фондів.

Для встановлення норм амортизаційних відрахувань необхідно виходити з економічно доцільних середніх строків функціонування засобів праці, необхідності забезпечення повного відшкодування їхньої вартості та

врахування техніко-економічного старіння. Найбільш складним завданням залишається правильне визначення тривалості амортизаційного періоду для конкретних видів засобів праці, яке здійснюється з урахуванням фізичної довговічності, умов експлуатації, строків настання морального зносу та можливих темпів оновлення [3].

У міру розвитку техніки, удосконалення технологій та організації виробництва об'єктивно виникає необхідність перегляду нормативних строків функціонування та відповідного коригування норм амортизаційних відрахувань. Середньорічна вартість кожного виду основних фондів визначається додаванням до вартості на початок розрахункового року різниці між середньорічними величинами введення в дію нових і вибуття діючих елементів засобів праці.

У практиці господарювання застосовуються такі основні методи амортизації: рівномірна (лінійна), подвійно-залишкова та прискорена амортизація [4].

Метод рівномірної (лінійної) амортизації передбачає рівномірне перенесення балансової вартості основних фондів на собівартість продукції протягом амортизаційного періоду за однаковими нормами відрахувань. Згідно з чинним законодавством України щорічні норми амортизаційних відрахувань за першою, другою і третьою групами основних фондів становлять відповідно 5, 25 і 15%.

Метод подвійно-залишкової амортизації передбачає встановлення норм через подвоєння норм рівномірної амортизації, але застосовуваних до залишкової вартості основних фондів. Цей метод доцільний для прискореного списання вартості в перші роки експлуатації.

Прискорена амортизація застосовується підприємствами самостійно щодо основних фондів третьої групи, придбаних після травня 1997 року. Норми прискореної амортизації за роками: 1-й – 16%; 2-й – 30%; 3-й – 20%; 4-й – 15%; 5-й – 10%; 6-й і 7-й – по 5%. Розширення практики прискореної

амортизації зменшує фінансові втрати від техніко-економічного старіння та стимулює оновлення виробничого апарату [21].

Ефективність відтворювальних процесів значною мірою залежить від строків експлуатації активної частини основних фондів. При цьому як надмірне скорочення, так і невиправдане продовження строків по-різному впливають на ефективність відтворення. Скорочення строків забезпечує прискорення оновлення техніки, підвищення технічного рівня підприємств, зростання продуктивності праці та зниження ремонтно-експлуатаційних витрат, проте збільшує амортизаційну складову собівартості й потребує більших інвестиційних ресурсів. Продовження строків зменшує обсяг щорічної заміни, але знижує сукупну продуктивність та суттєво зростають витрати на утримання й ремонт [22].

Оптимальними вважаються строки, що забезпечують мінімальні сукупні витрати на виготовлення та використання засобів праці. Найбільш поширеним є метод визначення оптимальних строків за мінімальною величиною питомих витрат суспільної праці на одиницю корисного ефекту. Водночас найбільш суттєвий практичний вплив здійснюють щорічний розмір амортизації та середньорічні ремонтні витрати, що дозволяє використовувати простіший графічний метод оптимізації через мінімізацію їхньої сумарної величини.

Оскільки конструктивні елементи засобів праці спрацьовуються нерівномірно, виникає необхідність часткового відновлення їх задовго до повної непридатності об'єкта в цілому. Таке часткове відновлення здійснюється за допомогою ремонтів, суть яких полягає у усуненні тимчасового фізичного спрацювання конструктивних елементів у натуральній формі та забезпечення в такий спосіб постійної дієздатності засобів праці протягом усього строку їхньої експлуатації [1].

На підприємствах застосовують типові системи технічного обслуговування та ремонту устаткування, що передбачають проведення профілактично-технічних операцій, поточних і капітальних ремонтів.

Поточний ремонт спрямований на збереження засобів праці в придатному для використання стані та усунення дрібних поломок; його витрати відносяться на собівартість продукції рівномірно протягом ремонтного циклу. Капітальний ремонт передбачає максимально можливе відновлення первісних техніко-експлуатаційних параметрів і проводиться через тривалі проміжки часу. Особливим видом є відновлювальний ремонт, необхідність у якому виникає внаслідок надзвичайних ситуацій – пожеж, повеней, землетрусів – і фінансується з державного страхового фонду [5].

Під час вирішення питання про доцільність капітального ремонту порівнюють два альтернативні варіанти: ремонт фізично зношеної машини із продовженням строку її експлуатації на один ремонтний цикл та заміна машини, що потребує ремонту, на нову. При цьому враховуються коефіцієнти: а) співвідношення продуктивності діючої та нової машини; б) тривалості ремонтного циклу. Перший капітальний ремонт здебільшого є економічно вигіднішим за купівлю нового устаткування – він здійснюється до настання морального зносу, а фактичні витрати не перевищують 35–40% балансової вартості. Наступні капітальні ремонти нерідко коштують дорожче за нове аналогічне устаткування [21].

Для зменшення загальних витрат на ремонтно-технічне обслуговування необхідно, по-перше, звести до раціонального мінімуму кількість ремонтів протягом усього строку функціонування машин, по-друге, знизити собівартість кожного ремонту. Головним напрямом є індустріалізація ремонтного виробництва – максимальне наближення процесу ремонту за характером організації і технологією до процесу виготовлення нових машин. Широкомасштабна індустріалізація ремонтного виробництва передбачає [3]:

– збільшення централізованого виготовлення машинобудівними підприємствами запасних частин до розмірів, що забезпечують повне задоволення попиту; розширення відновлення спрацьованих деталей і вузлів, що дає змогу скоротити обсяг виробництва нових запасних частин на 15–20%;

– всебічну централізацію і спеціалізацію ремонтних робіт на різних рівнях управління виробництвом: створення розгалуженої територіальної мережі фірмового сервісу підприємствами-продуцентами; централізований капітальний ремонт вузькогалузевого устаткування спеціалізованими підприємствами; максимальну централізацію ремонтного господарства безпосередньо на підприємствах.

За умов недостатнього розвитку машинобудівного комплексу особливого значення набуває модернізація діючого виробничого устаткування – його вдосконалення з метою запобігання техніко-економічному старінню та підвищення техніко-експлуатаційних параметрів до рівня сучасних вимог. За відносно невеликих витрат і за короткий строк модернізація може забезпечити оновлення устаткування на новому технічному рівні, нарощування виробничих потужностей, збільшення випуску продукції та економію інвестиційних ресурсів [22].

Досвід підприємств України свідчить: комплексна модернізація багатьох видів виробничого устаткування збільшує його продуктивність на 30–50%, а пов'язані з цим витрати не перевищують половини вартості нових конструкцій аналогічного призначення. З економічної точки зору доцільніше здійснювати як загальнотехнічну, так і технологічну (цільову) модернізацію устаткування під час проведення капітального ремонту, поєднуючи ці заходи для досягнення максимального синергетичного ефекту.

Важливим елементом відтворювального процесу є заміна фізично спрацьованих і технічно застарілих засобів праці. Визначення економічно раціонального щорічного обсягу заміни передбачає: встановлення оптимальних строків експлуатації відповідних видів (груп) основних фондів та розрахунок такого щорічного обсягу заміни, який забезпечить дотримання оптимальних строків функціонування устаткування. За простого відтворення розмір витрат на заміну має дорівнювати нормі амортизаційних відрахувань на реновацію, а за розширеного відтворення він залежатиме ще й від темпів щорічного збільшення обсягу основних фондів [5].

Нагромадження та оновлення основних фондів здійснюється через технічне переозброєння, реконструкцію й розширення діючих, або спорудження нових виробничих об'єктів. Технічне переозброєння – це комплекс заходів з підвищення технічного рівня виробництва на окремих ділянках без розширення виробничих площ. Реконструкція передбачає повне або часткове переобладнання виробництва за єдиним проектом. Розширення діючого підприємства охоплює спорудження другої і наступних черг, нових цехів або розширення наявних. До нового будівництва відносять спорудження об'єктів на нових майданчиках за окремими затвердженими проектами [4].

Пріоритетними для переважної більшості виробництв є технічне переозброєння і реконструкція діючих об'єктів – вони потребують менших ресурсів і дають швидший ефект. Нове будівництво виправдане лише при вичерпанні можливостей нарощування потенціалу на діючих підприємствах, при організації принципово нових видів виробництва, а також для забезпечення екологічної безпеки діяльності.

Забезпечення стабільного розвитку підприємства та зростання ефективності виробництва можливе лише за умови інтенсифікації відтворення і кращого використання діючих основних фондів. Ці процеси, з одного боку, підтримують належний технічний рівень підприємства, а з іншого – дають змогу збільшувати обсяги виробництва без додаткових інвестиційних ресурсів, знижувати собівартість виробів за рахунок скорочення питомої ваги амортизації, підвищувати фондівіддачу і прибутковість [21].

Важливим чинником є впровадження досягнень науково-технічного прогресу – передусім ресурсозберігаючих і маловідходних технологій. Це підвищує вихід продукції з того ж обсягу сировини, а отже, і фондівіддачу. За оцінками фахівців, зростання фондівіддачі від впровадження ресурсозберігаючих технологій складає близько 10% [22].

Заміна застарілого обладнання на нове, більш продуктивне й економне, при нормально функціонуючій економіці, в умовах агрегатної концентрації з подвоєнням потужності машин, веде до зростання ціни лише в 1,5 рази. Підвищення рівня концентрації виробництва до оптимальних розмірів, внаслідок збільшення активної частини основних фондів та ефекту масштабу, зумовлює зростання фондівіддачі, водночас знижуючи фондомісткість.

Успішне функціонування основних фондів та виробничих потужностей залежить від того, як реалізуються екстенсивні та інтенсивні фактори їх поліпшеного використання [3]:

- екстенсивні фактори включають: збільшення часу функціонування основного устаткування; підвищення питомої ваги діючого устаткування в загальному складі наявного;

- інтенсивні фактори передбачають підвищення завантаження устаткування за одиницю часу через модернізацію діючого обладнання й встановлення оптимального режиму його роботи.

Диверсифікація і міжгалузєва концентрація виробництва дозволяють оперативно реагувати на швидкозмінні запити ринку, забезпечуючи повніше завантаження основних фондів та персоналу. Досвід, накопичений у 1960-х роках у харчовій, легкій і важкій промисловості, свідчить, що на цій основі вдавалося підвищити фондівіддачу в 1,5 рази та покращити ключові економічні показники: собівартість продукції, рентабельність виробництва, продуктивність праці.

Важливим напрямом підвищення ефективності є скорочення кількості невикористовуваного обладнання, виведення з експлуатації зайвого та залучення у виробничий процес устаткування, що перебуває на складі. На підприємствах України з дискретним характером виробництва частка непрацюючого впродовж доби устаткування нерідко досягає 15–20%, а коефіцієнт змінності в промисловості в середньому становить 1,4 (з урахуванням внутрішньозмінних простоїв – близько 1,2), що свідчить про значні резерви ліпшого використання засобів праці [5].

Основними напрямками збільшення часу використання устаткування є: скорочення та ліквідація внутрішньозмінних простоїв через підвищення рівня організації виробництва (повне і своєчасне забезпечення робочих місць інструментами, матеріалами, напівфабрикатами), підвищення якості ремонтного обслуговування; скорочення цілодобових простоїв; підвищення коефіцієнта змінності роботи.

Для підвищення ефективності використання основних виробничих фондів необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих насамперед на покращення їх технічного стану (технічне обслуговування, ремонт, модернізація активної частини) та поліпшення забезпеченості підприємства матеріально-технічними й трудовими ресурсами. Такі заходи дозволять збільшити робочий час використання основних виробничих фондів у межах 5–30%, що обов'язково позначиться на рівні ефективності виробництва [22].

Для підвищення ефективності використання річного фонду робочого часу пропонується проведення таких заходів:

- впровадження системи сервісно-технічного обслуговування основних фондів, що передбачає покращення роботи сервісно-технічних і ремонтних бригад підприємства;
- забезпечення ремонтних бригад необхідною кількістю запасних частин, ремонтним інструментом та відповідним обладнанням;
- розширення зв'язків з підприємствами-постачальниками основних фондів з метою своєчасного поповнення ремонтного фонду та вдосконалення роботи відділу матеріально-технічного постачання і маркетингу.

Крім того, в умовах цифрової трансформації економіки дедалі більшої актуальності набуває впровадження автоматизованих систем управління технічним обслуговуванням і ремонтами (CMMS), які дозволяють оптимізувати графіки планово-попереджувальних ремонтів, мінімізувати аварійні зупинки та знизити сукупні витрати на обслуговування засобів праці. Застосування технологій промислового Інтернету речей (IIoT) для моніторингу стану устаткування в режимі реального часу також є

перспективним напрямом підвищення ефективності використання основних фондів [21].

Загальна величина збільшення фонду робочого часу використання основних виробничих фондів у плановому році визначається за формулою:

$$P_3 = P_f \times D_r \quad (1.17)$$

де: P_3 – приріст фонду робочого часу використання основних виробничих фондів (днів);

P_f – фактичний робочий час використання основних виробничих фондів у базовому році (днів);

D_r – величина збільшення річного робочого часу використання основних виробничих фондів у плановому році.

Коефіцієнт використання робочого часу:

$$K_{рч} = (P_f + P_3) / P_{пл} \quad (1.18)$$

де: $P_{пл}$ – плановий (можливий) робочий час використання основних виробничих фондів.

Збільшення числа змін використання основних виробничих фондів підприємства у плановому році за рахунок збільшення робочого часу:

$$Z_3 = K_{зм} \times P_3 \quad (1.19)$$

де: Z_3 – приріст числа змін використання основних виробничих фондів (змін);

$K_{зм}$ – коефіцієнт змінності використання основних виробничих фондів у базовому році.

Приріст обсягу виробництва продукції підприємства за рахунок збільшення річного робочого часу використання основних виробничих фондів:

$$O_{пр} = (O_B / Z_r) \times Z_3 \quad (1.20)$$

де: $O_{пр}$ – приріст обсягу виробництва продукції за рахунок збільшення річного робочого часу використання основних виробничих фондів.

Додаткові витрати підприємства, пов'язані із підвищенням ефективності використання річного робочого часу (виходячи з нормативу 0,7 грн. на зміну):

$$Дв = Бва \times 0,7 \times Зз \quad (1.21)$$

де: Дв – додаткові витрати, пов'язані зі збільшенням річного робочого часу використання основних виробничих фондів;

Бва – балансова (первісна) вартість активної частини основних виробничих фондів.

Зниження собівартості продукції за рахунок зменшення частки річних амортизаційних відрахувань у собівартості одиниці продукції визначається так:

$$Д/В = Бв \times А / Ов \quad (1.22)$$

де: Д/В – частка амортизаційних відрахувань в одиниці обсягу продукції і-го року;

А – норма річних амортизаційних відрахувань.

Зниження собівартості продукції підприємства у плановому році:

$$Ес = Ева - Дв \quad (1.23)$$

де: Ес – зниження собівартості продукції за рахунок збільшення робочого часу використання виробничих фондів.

Отже, підвищення ефективності використання основних фондів є комплексним завданням, що потребує одночасного застосування технічних, організаційних та економічних заходів. Системний підхід до управління відтворенням і використанням основних засобів – оптимізація строків експлуатації, вдосконалення ремонтної політики, впровадження прискореної амортизації, цифрова трансформація технічного обслуговування – дозволяє підприємству суттєво підвищити фондівіддачу, знизити собівартість продукції та зміцнити конкурентоспроможність в умовах ринкового середовища [3; 22].

2. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ФГ «ЛЮБЧЕНКО»

2.1. Загальна характеристика підприємства

Фермерське господарство «Любченко» (далі – ФГ «Любченко», або підприємство) – суб'єкт господарювання, що здійснює свою діяльність у сфері борошномельно-круп'яної та харчової переробної промисловості України. Підприємство засноване 27 листопада 2002 року відповідно до рішення регіонального відділення Фонду державного майна України (ФДМУ) та функціонує як самостійна юридична особа з усіма відповідними правами та обов'язками, передбаченими чинним законодавством.

Відповідно до Господарського кодексу України, підприємство є самостійним суб'єктом господарювання, що має право здійснювати підприємницьку та іншу господарську діяльність, реалізовувати власну господарську компетенцію, мати відокремлене майно та самостійний баланс [1]. Фермерське господарство «Любченко» повністю відповідає цим критеріям, маючи самостійний баланс, розрахунковий, валютний та інші рахунки в банківських установах, а також товарний знак, зареєстрований у торгово-промисловій палаті.

Загальна інформація про підприємство систематизована у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Загальна інформаційна характеристика ФГ «Любченко»

Показник	Характеристика
Повна назва	Фермерське господарство «Любченко»
Скорочена назва	ФГ «Любченко»
Дата заснування	27 листопада 2002 року
Організаційно-правова форма	Фермерське господарство
Основний вид діяльності (КВЕД)	10.61 – Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості
Юридичний статус	Юридична особа, самостійний баланс
Банківські рахунки	Розрахунковий, валютний та інші рахунки в банках
Зовнішньоекономічна діяльність	Здійснюється відповідно до чинного законодавства України

Підприємство є представником переробної промисловості – стратегічно важливої галузі економіки України. Як зазначають дослідники, харчова та переробна промисловість відіграють ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави та формуванні її експортного потенціалу [8; 15]. Борошномельно-круп'яна промисловість зокрема є однією з базових підгалузей, що забезпечує переробку зернових ресурсів та виробництво продуктів харчування першої необхідності.

Відповідно до статутних документів, метою діяльності ФГ «Любченко» є:

- задоволення потреб держави та фізичних осіб у послугах підприємства та отримання оптимального прибутку від господарської діяльності;
- створення умов для ефективного господарювання та нарощування виробничого потенціалу;
- раціональне використання сировинних, матеріальних і трудових ресурсів в інтересах підприємства та суспільства загалом.

Реалізація зазначених цілей здійснюється шляхом провадження широкого спектра господарської діяльності. Основні напрями діяльності ФГ «Любченко» охоплюють виробничу, торговельну, заготівельну та зовнішньоекономічну сфери.

Предмет діяльності підприємства відрізняється значною диверсифікацією, що відповідає сучасним тенденціям розвитку агропромислових підприємств в умовах ринкової конкуренції [10]. До основних видів діяльності відносяться:

- заготівля, доробка та реалізація зерна і насіння соняшника як на внутрішньому ринку України, так і за її межами;
- надання послуг із приймання, зберігання, сушіння та відвантаження зерна і соняшника;
- закупівля від населення зернових, зернобобових культур та насіння соняшника;

- придбання та використання обладнання для виробництва й реалізації товарів народного споживання з власної або закупленої сировини;
- надання послуг з приймання та відпуску паливо-мастильних матеріалів;
- організація будівництва, експлуатації та ремонту виробничих структурних підрозділів;
- виробництво та реалізація будівельних матеріалів власного виготовлення та придбаних;
- торговельна діяльність у різних формах: оптова, роздрібна, комерційна;
- відкриття та експлуатація фірмових магазинів, комісійна торгівля продовольчими та промисловими товарами;
- проведення науково-практичних заходів (семінарів, конференцій, симпозіумів) з проблем борошномельно-круп'яної промисловості та заготівлі зерна;
- зовнішньоекономічна діяльність: експорт продукції власного та не власного виробництва, імпорт товарів для власних потреб;
- забезпечення збереження хлібопродуктів держрезерву;
- виставкова діяльність, рекламне та сервісне обслуговування, брокерські й агентські послуги.

Слід зазначити, що господарська багатопрофільність підприємства відповідає концепції диверсифікованого агробізнесу, яка набуває дедалі більшого поширення в Україні в умовах нестабільного зовнішнього середовища [12]. Така модель дозволяє мінімізувати операційні ризики та підтримувати фінансову стійкість навіть за несприятливої кон'юнктури окремих ринків.

ФГ «Любченко» є повноправним суб'єктом цивільно-правових відносин: підприємство має право укладати угоди (купівлі-продажу, підряду, страхування майна, перевезень, зберігання, доручення, комісії тощо), набувати майнові та особисті немайнові права, нести обов'язки, брати участь

у судових процесах. Це надає підприємству необхідну правову гнучкість для ефективного провадження господарської діяльності.

Крім того, підприємство наділене правом продавати, передавати безоплатно, обмінювати та передавати в оренду засоби виробництва й інші матеріальні цінності відповідно до чинного законодавства. ФГ «Любченко» має право засновувати об'єднання та брати участь в об'єднаннях з іншими суб'єктами підприємницької діяльності, а також створювати на території України та за її межами філії, представництва та дочірні підприємства.

Важливим аспектом організаційно-правового статусу підприємства є наявність ліцензованих видів діяльності. Відповідно до чинного законодавства, ті напрями діяльності, що підлягають ліцензуванню, здійснюються лише після одержання відповідної ліцензії. Це свідчить про дотримання підприємством принципу законності у провадженні господарської діяльності.

З точки зору галузевої приналежності, ФГ «Любченко» функціонує в умовах, характерних для всього сектору переробної промисловості України. Як зазначають Хомюк Н. Л. та Солтис О. М., вітчизняна харчова промисловість перебуває в процесі структурних перетворень, спрямованих на підвищення ефективності та сталості виробництва [11]. Дослідники Іщук С. О. та Созанський Л. Й. підкреслюють, що структурні параметри переробної промисловості безпосередньо впливають на її загальну ефективність, що робить аналіз конкретних підприємств галузі науково та практично значущим [9].

Організаційна структура підприємства свідчить про те, що ФГ «Любченко» функціонує як цілісна виробничо-господарська система. Відповідно до сучасних підходів до аналізу підприємств, організаційна структура є одним із ключових чинників, що визначають ефективність використання ресурсів і досягнення стратегічних цілей [2; 16]. Структура управління підприємством забезпечує координацію всіх виробничих і

комерційних процесів, що дозволяє оперативно реагувати на зміни ринкового середовища.

З погляду виробничого потенціалу, важливою складовою є матеріально-технічна база підприємства, яка включає основні засоби виробничого та невиробничого призначення. Відповідно до НП(С)БО 7 «Основні засоби», основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання в процесі виробництва або постачання товарів та надання послуг з очікуваним строком корисного використання понад один рік [6]. Ефективне управління основними засобами є необхідною умовою забезпечення виробничої спроможності підприємства та його довгострокового розвитку.

Таким чином, ФГ «Любченко» є багатoproфільним підприємством переробної галузі, яке поєднує виробничу, заготівельну, торговельну та зовнішньоекономічну діяльність. Підприємство функціонує на засадах самостійності, має розвинену правосуб'єктність і відповідає вимогам законодавства щодо організаційно-правового статусу суб'єкта господарювання. Детальний аналіз фінансово-економічного стану та ефективності використання ресурсів підприємства є предметом розгляду в наступних підрозділах роботи.

2.2. Аналіз фінансово-економічного стану господарства

Фінансово-економічний стан підприємства є комплексним поняттям, що відображає сукупність показників, які характеризують наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів, здатність суб'єкта господарювання виконувати свої зобов'язання та забезпечувати розширене відтворення виробництва [26]. За твердженням Косової Т. Д., фінансовий стан підприємства – це результат взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин і визначається сукупністю виробничо-господарських

факторів, що впливають на ефективність діяльності суб'єкта господарювання [27].

Для фермерського господарства «Любченко» як суб'єкта малого аграрного підприємництва питання систематичного фінансового аналізу набуває особливої ваги: обмеженість власних ресурсів, сезонний характер діяльності та залежність від кон'юнктури аграрного ринку зумовлюють необхідність постійного моніторингу платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості [28]. Відповідно, мета даного підрозділу – провести всебічну оцінку фінансово-економічного стану ФГ «Любченко» на основі даних фінансової звітності за 2024–2025 роки.

Аналіз фінансового стану здійснюється у декілька послідовних етапів: оцінка структури та динаміки майна і джерел його формування; аналіз необоротних і оборотних активів; дослідження власного капіталу та зобов'язань; оцінка ліквідності й платоспроможності; аналіз фінансової стійкості; дослідження ділової активності. Така послідовність забезпечує системність висновків і дозволяє виявити ключові чинники, що визначають фінансову стійкість господарства [29].

Аналіз структури та динаміки майна і джерел його утворення.

Вихідною точкою аналізу є дослідження загальної структури балансу. Валюта балансу є інтегральним показником масштабу господарської діяльності: її збільшення свідчить про розширення виробничого потенціалу, тоді як скорочення може сигналізувати про звуження операційної активності або оптимізацію структури активів [26]. Дані щодо структури та динаміки майна і джерел його утворення ФГ «Любченко» за 2025 рік наведено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Аналіз структури та динаміки майна і джерел його утворення за 2025 р.

Показники	На початок Періоду		На кінець періоду		Відхилення		
	Сума тис.грн.	Питома вага,%	Сума тис.грн.	Питома вага,%	+/-	%	Пунктів структури
Актив балансу							
Необоротні активи	4144,8	45,82	4200,8	66,44	+56	+1,35	+20,62
Оборотні активи	4899,2	54,17	2120,8	33,54	-2778,4	-56,7	-20,63
Витрати майбутніх періодів	0,8	0,009	3,6	0,02	-	-	+0,011
Разом	9044,8	100	6322,4	100	-2722,4	-55,35	
Пасив балансу							
Власний капітал, цільове фінансування	3931,2	43,46	4510	71,33	+578,8	+14,7	+27,87
Зобов'язання	5113,6	56,54	1812,4	28,67	-3301,2	-64,56	-27,87
Доходи майбутніх періодів	-	-	-	-	-	-	-
Разом	9044,8	100,0	6322,4	100,0	-2722,4	-49,86	-

Аналіз даних таблиці 2.2 свідчить про те, що протягом звітного року валюта балансу ФГ «Любченко» скоротилась на 2722,4 тис. грн., або на 49,86 %, і на кінець звітного року становила 6322,4 тис. грн. Таке зменшення зумовлено переважно суттєвим скороченням оборотних активів – на 2778,4 тис. грн. (56,7 %), тоді як необоротні активи незначно зросли – на 56,0 тис. грн. (1,35 %). Зазначена динаміка свідчить про інтенсивне вивільнення оборотного капіталу, що може бути пов'язане зі скороченням запасів, погашенням дебіторської заборгованості або зменшенням обсягів операційної діяльності.

У структурі активів відбулося суттєве зрушення на користь необоротної складової: питома вага необоротних активів збільшилась з 45,82 % до 66,44 % (приріст на 20,62 п. с.), тоді як частка оборотних активів знизилась симетрично – з 54,17 % до 33,54 % (зменшення на 20,63 п.с.). За думкою Мних Є. В., переважання необоротних активів у структурі балансу аграрного підприємства

є закономірним явищем і відображає капіталоемний характер сільськогосподарського виробництва, проте надмірне домінування іммобілізованих активів може знижувати маневреність фінансових ресурсів [29].

Щодо структури пасивів, то за звітний рік спостерігалось покращення якості джерел фінансування: питома вага власного капіталу зростає з 43,46 % до 71,33 % (приріст на 27,87 п. с.), що є позитивною тенденцією з погляду фінансової незалежності. Одночасно зобов'язання скоротились з 56,54 % до 28,67 %. У абсолютному вираженні власний капітал збільшився на 578,8 тис. грн. (14,7 %), а загальна сума зобов'язань зменшилась на 3301,2 тис. грн. (64,56 %). Зростання власного капіталу за умови зменшення зобов'язань характеризує підвищення рівня фінансової незалежності господарства та зниження боргового навантаження [27].

Аналіз структури і динаміки активів.

Фінансовий стан підприємства значною мірою визначається доцільністю та раціональністю розміщення фінансових ресурсів в активах. Склад і структура активів характеризують виробничий потенціал господарства, його здатність генерувати грошові потоки та виконувати поточні зобов'язання. Від того, які ресурси – власні чи залучені – вкладено в необоротні і оборотні засоби, наскільки оптимальним є їх співвідношення, залежать результати виробничої та фінансової діяльності [28].

У процесі функціонування ФГ «Любченко» величина активів та їх структура зазнавали змін, зумовлених особливостями аграрного виробничого циклу та управлінськими рішеннями стосовно оновлення матеріально-технічної бази. Оцінюючи перший розділ активу балансу, слід зазначити, що відсутність нематеріальних активів у складі необоротних ресурсів господарства свідчить про традиційно-технологічний характер ведення бізнесу та відсутність інноваційної складової в стратегії розвитку. Залучення нематеріальних активів – ліцензій, програмного забезпечення, агротехнологій

– могло б суттєво підвищити конкурентоздатність та ефективність виробничих процесів.

Ступінь зносу виробничих основних засобів ФГ «Любченко» станом на 31.12.2025 р. становить 65,85 % від первісної вартості. Такий рівень зносу є досить значним і вказує на необхідність оновлення матеріально-технічної бази. Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [6], амортизація нараховується на весь строк корисного використання активу, тому коефіцієнт зносу є важливим індикатором технічного стану засобів виробництва. Деталізацію основних засобів за групами наведено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Амортизація основних засобів

Групи	Основні засоби	Первісна вартість	Питома вага
1 група	Будівлі, споруди, їх структурні компоненти та передавальні пристрої, в тому числі житлові будинки та їх частини (квартири і місця загального користування)	9627,2	78,26
2 група	Автотранспорт, вузли (запасні частини) до нього, меблі, побутові електронні та оптичні прилади, інструменти, а також конторське (офісне) обладнання.	2326,8	18,91
3 група	Інші основні фонди, не включені до груп 1, 2 і 4	-	-
4 група	ЕОМ, інші машини для автоматичного оброблення інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, інші інформаційні системи, комп'ютерні програми, телефони	347,6	2,83
Всього		12301,6	100

Аналіз структури основних засобів ФГ «Любченко» засвідчує домінування 1-ї групи – будівель та споруд, первісна вартість яких становить 9627,2 тис. грн., або 78,26 % від загальної суми. Це характерно для аграрного підприємства, виробнича діяльність якого потребує значних виробничих площ та складських приміщень. Автотранспортні засоби та офісне обладнання (2-а група) складають 2326,8 тис. грн. (18,91 %), а комп'ютерна техніка та інформаційні системи (4-а група) – 347,6 тис. грн. (2,83 %).

Відсутність активів 3-ї групи свідчить про те, що інше спеціалізоване обладнання у складі основних засобів не виокремлено.

Значне переважання будівель і споруд у структурі основних засобів ФГ «Любченко» є типовим для малих фермерських господарств: інфраструктурна складова зазвичай формується на початкових етапах становлення, тоді як рухоме майно (техніка, обладнання) частково задіяне через оренду або послуги підрядників. Водночас, на думку Проскуровича О. В. та ін., низька частка технологічного обладнання у структурі основних засобів може стримувати нарощування виробничого потенціалу [19], тому модернізація парку сільськогосподарської техніки є стратегічним пріоритетом для господарства.

У процесі подальшого аналізу необхідно розглянути динаміку оборотних активів, враховуючи, що їх склад і структура мають бути орієнтовані на забезпечення самофінансування та максимальну ліквідність. Склад запасів господарства станом на 31.12.2025 р. становить 857,6 тис. грн., з них:

- сировина та матеріали – 718,0 тис. грн.;
- будівельні матеріали – 26,6 тис. грн.;
- запасні частини – 28,4 тис. грн.;
- тварини на вирощуванні та відгодівлі – 47,2 тис. грн.;
- малоцінні та швидкозношувані предмети – 9,4 тис. грн.

Переважаюча частина запасів представлена сировиною та матеріалами, що відповідає специфіці аграрного виробництва, де виробничі матеріали складають основу оборотних активів. Тварини на вирощуванні і відгодівлі є свідченням наявності тваринницького напрямку в діяльності ФГ «Любченко». Запаси в бухгалтерському обліку відображаються за закупівельною вартістю на дату оприбуткування; для оцінки витрат запасів застосовувались методи середньозваженої собівартості та ідентифікованої собівартості. Переважну частину запасів складають матеріали, що швидко обертаються, тому їхня балансова вартість відповідає реальній ринковій оцінці.

Збільшення грошових коштів на рахунках у банках, як правило, розцінюється як позитивна ознака зміцнення фінансового стану підприємства. Разом з тим надмірне нагромадження ліквідних залишків упродовж тривалого часу може свідчити про неефективне використання оборотних ресурсів: кошти повинні активно залучатися до обороту задля отримання доходу або спрямовуватися на розширення виробничої бази чи здійснення інвестиційних вкладень [30].

Аналіз структури пасивів підприємства.

Аналіз пасивів балансу ФГ «Любченко» здійснюється з метою оцінки структури джерел фінансування активів та визначення ступеня фінансової залежності господарства від позикових коштів. Структура пасивів значно вплинула на загальну фінансову стійкість підприємства у звітному році: зростання частки власного капіталу із одночасним зменшенням питомої ваги зобов'язань є класичною ознакою фінансового оздоровлення [27].

За даними на кінець звітного 2025 року власний капітал ФГ «Любченко» зріс на 578,8 тис. грн. (14,7 %) і становив 4510,0 тис. грн. Деталізацію складу власного капіталу подано у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Статутний капітал

Власний капітал	На початок року	Питома вага	На кінець року	Питома вага
Статутний капітал	1610,8	40,97	1610,8	35,72
- прості акції	-	-	-	-
- привілейовані	-	-	-	-
Додатковий вкладений капітал	-	-	-	-
Інший додатковий капітал	2571,6	65,42	2571,6	57,02
Резервний капітал	-	-	-	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	(251,2)	-6,39	327,6	7,26
Неоплачений капітал	-	-	-	-
Вилучений капітал	-	-	-	-
Всього	3931,2	100	4510	100

Аналіз даних таблиці 2.4 свідчить про те, що статутний капітал ФГ «Любченко» протягом звітнього року не змінювався та залишився на рівні 1610,8 тис. грн., однак його питома вага у складі власного капіталу знизилась з 40,97 % до 35,72 %. Такий перерозподіл частки зумовлений збільшенням нерозподіленого прибутку – з від'ємного значення (–251,2 тис. грн.) до додатного (327,6 тис. грн.), тобто підприємство перейшло від збиткового до прибуткового стану, що є принципово важливим сигналом для оцінки фінансового благополуччя. Приріст нерозподіленого прибутку на 578,8 тис. грн. є власне джерелом зростання власного капіталу в цілому.

Інший додатковий капітал у розмірі 2571,6 тис. грн. є найбільшою статтею власного капіталу (57,02 % на кінець року), хоча його питома вага дещо знизилась порівняно з початком року (65,42 %). Резервний капітал у господарстві відсутній, що обмежує можливості самострахування від фінансових ризиків. Формування резервного капіталу є рекомендованою практикою фінансового управління для аграрних підприємств, особливо з огляду на сезонні коливання доходів [26].

Щодо структури зобов'язань, то їхня загальна сума значно скоротилась – на 3301,2 тис. грн. (64,56 %), що підтверджує тенденцію до посилення фінансової самодостатності господарства. Деталізацію поточних зобов'язань за розрахунками наведено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Поточні зобов'язання

Поточні зобов'язання за розрахунками	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
З одержаних авансів	-	-
З бюджетом	-	-
З позабюджетних платежів	-	0,4
Зі страхування	-	-
З оплати праці	31,2	30,8
З учасниками	-	-
Із внутрішніх розрахунків	-	-

Аналіз поточних зобов'язань ФГ «Любченко» засвідчує, що їхній склад є мінімальним: основними статтями є зобов'язання з оплати праці (31,2 тис. грн. на початок та 30,8 тис. грн. на кінець року) та незначні зобов'язання з позабюджетних платежів (0,4 тис. грн. на кінець року). Відсутність авансів одержаних, заборгованостей перед бюджетом та страховими організаціями свідчить про своєчасне виконання розрахункових зобов'язань господарства. Мінімальний рівень поточних зобов'язань є прямим свідченням низького кредитного ризику та раціональної платіжної дисципліни.

Оцінка ліквідності та платоспроможності.

Одним із ключових етапів оцінки фінансового стану господарства є визначення рівня ліквідності та платоспроможності. Платоспроможність – це здатність підприємства своєчасно та в повному обсязі задовольняти платіжні вимоги кредиторів відповідно до умов укладених договорів [28]. Ліквідність, у свою чергу, відображає спроможність перетворювати активи на грошові кошти у строки, що відповідають строкам погашення зобов'язань. Обидва поняття тісно взаємопов'язані: ліквідність балансу є необхідною передумовою платоспроможності, однак не є достатньою умовою, оскільки платоспроможність охоплює також майбутні грошові потоки та можливість рефінансування [29].

Недостатній рівень ліквідності обмежує операційну свободу керівництва підприємства, позбавляє можливості скористатись вигідними комерційними пропозиціями та може призвести до порушення розрахункової дисципліни. На рівні власників – це загроза зменшення прибутковості та втрати капіталу, на рівні кредиторів – ризик затримки платежів і погіршення кредитного рейтингу підприємства. Саме тому аналіз ліквідності займає центральне місце в оцінці фінансового стану будь-якого суб'єкта господарювання [30].

Значна нестача ліквідності у критичних ситуаціях може призвести до інтенсивного продажу довгострокових вкладень та активів, аж до неплатоспроможності та порушення справи про банкрутство підприємства.

Для власників підприємства недостатня ліквідність може означати зменшення прибутковості, втрату контролю та часткову або повну втрату капіталу. Для кредиторів недостатня ліквідність боржника може свідчити про затримку у сплаті відсотків та основної суми боргу. Поточний стан ліквідності підприємства може також вплинути на його відносини з контрагентами, викликаючи неспроможність виконати умови контрактів та призводячи до втрати зв'язків з постачальниками.

Узагальнену оцінку ліквідності та платоспроможності ФГ «Любченко» за 2024–2025 роки відображено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Показники ліквідності за 2024 та 2025 роки

Показники	2024р.	2025р.	Відхилення, + -
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	15,82	168,9	+153,08
Коефіцієнт покриття (загальний коефіцієнт ліквідності)	63,88	531,2	+467,32
Коефіцієнт фінансової стійкості (платоспроможності)	0,71	1,0	+0,29
Частка оборотних засобів	0,335	0,336	+0,01
Робочий капітал	522,1	584,4	+62,3

Аналіз показників таблиці 2.6 свідчить про суттєве покращення ліквідності ФГ «Любченко» у 2025 році порівняно з 2024 роком. Коефіцієнт покриття (загальний коефіцієнт ліквідності) збільшився з 63,88 до 531,2, що вдесятеро перевищує нормативне значення ($\geq 1,5-2,0$). На кожну гривню поточних зобов'язань господарства у 2024 році припадало 63,88 грн. оборотних активів, а у 2025 р. – вже 531,2 грн. Це свідчить про надзвичайно високий рівень покриття короткострокових боргів оборотними ресурсами.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності, що характеризує частку зобов'язань, яка може бути негайно погашена за рахунок наявних грошових коштів, зріс із 15,82 до 168,9 – при нормативному значенні 0,2–0,7. Таке багатократне перевищення нормативу є неоднозначним сигналом: з одного

боку, воно свідчить про абсолютну платоспроможність, з іншого – може вказувати на надлишок грошових коштів, які не задіяні у виробничому обороті, що знижує ефективність використання активів [27]. Зменшення дебіторської заборгованості, яке часто супроводжує зниження зобов'язань, може сигналізувати про скорочення обсягів реалізаційної діяльності.

Коефіцієнт фінансової стійкості (платоспроможності) збільшився з 0,71 до 1,0, що відповідає нормативному значенню і свідчить про повне покриття зобов'язань власним капіталом. Робочий капітал зріс з 522,1 до 584,4 тис. грн. (+62,3 тис. грн.), що підтверджує наявність достатнього буфера ліквідності для забезпечення операційної діяльності. Разом з тим показники ліквідності мають обмеження: вони статичні, розраховуються на певну дату і не відображають динаміку грошових потоків упродовж звітного року, тому мають аналізуватись у сукупності з іншими індикаторами фінансового стану [29].

Аналіз фінансової стійкості підприємства.

Фінансова стійкість підприємства – це здатність суб'єкта господарювання функціонувати та розвиватися, зберігаючи рівновагу між власними та залученими фінансовими ресурсами в умовах мінливого зовнішнього середовища [26]. На відміну від ліквідності, яка є характеристикою короткострокового фінансового стану, фінансова стійкість охоплює середньо- та довгостроковий горизонт: вона означає, що ресурси, вкладені у виробничу діяльність, повинні окупитися за рахунок грошових надходжень, а отриманий прибуток – забезпечувати самофінансування та незалежність підприємства від зовнішніх джерел [30].

Фінансова стійкість відображає збалансованість засобів та джерел їх формування, доходів і витрат, грошових і товарних потоків. Вона оцінюється на основі співвідношення власного і залученого капіталу, темпів накопичення довгострокових і поточних зобов'язань, достатності власних оборотних коштів для покриття матеріальних запасів. Загальна оцінка

фінансової стійкості передбачає визначення стійкості капіталу, ресурсної стійкості та стійкості управління.

Дослідження структури пасиву балансу дозволяє встановити причини фінансової стійкості або нестійкості підприємства. Збільшення частки власного капіталу за рахунок будь-якого із джерел посилює фінансову стійкість. При цьому наявність нерозподіленого прибутку розглядається як джерело поповнення оборотних засобів і зниження рівня кредиторської заборгованості.

Визначення типу фінансової стійкості підприємства.

Узагальнюючим показником фінансової стійкості є надлишок або нестача джерел формування запасів, яка визначається як різниця між величиною джерел і вартістю запасів. При цьому беруться до уваги такі джерела, як власні оборотні засоби, довгострокові та короткострокові кредити, а також кредиторська заборгованість. Для характеристики джерел формування запасів застосовується система з трьох показників:

Наявність власних оборотних засобів (Нв) визначається за формулою:

$$2024 \text{ р.: } Нв = 4510 + 1372,4 - 4200,8 = 1681,6 \text{ тис. грн.}$$

$$2025 \text{ р.: } Нв = 6953,2 - 4615,6 = 2337,6 \text{ тис. грн.}$$

Наявність довгострокових джерел формування запасів (Нд) визначається шляхом збільшення Нв на суму довгострокових зобов'язань:

$$2024 \text{ р.: } Нд = 1681,6 + 0 = 1681,6 \text{ тис. грн.}$$

$$2025 \text{ р.: } Нд = 2337,6 + 406,8 = 2744,4 \text{ тис. грн.}$$

Показник загальної величини джерел формування запасів (Нз) дорівнює сумі власних оборотних засобів, довгострокових джерел та короткострокових зобов'язань:

$$2024 \text{ р.: } Нз = 1681,6 + 33,2 = 1714,8 \text{ тис. грн.}$$

$$2025 \text{ р.: } Нз = 2744,4 + 4,4 = 2748,8 \text{ тис. грн.}$$

Трьом показникам наявності джерел формування запасів відповідають три показники забезпеченості джерелами їх формування.

Надлишок (+) або нестача (–) власних оборотних засобів:

$$H\epsilon = H\epsilon - 3\epsilon \quad (2.1)$$

де: 3ϵ – вартість запасів.

$$2024 \text{ р.: } H\epsilon = 1681,6 - (810,4 + 47,2) = +824,0 \text{ тис. грн.}$$

$$2025 \text{ р.: } H\epsilon = 2337,6 - (893,2 + 42,8) = +1401,6 \text{ тис. грн.}$$

Надлишок (+) або нестача (–) довгострокових джерел формування:

$$H\delta = H\delta - 3\epsilon \quad (2.2)$$

$$2024 \text{ р.: } H\delta = 1681,6 - (810,4 + 47,2) = +824,0 \text{ тис. грн.}$$

$$2025 \text{ р.: } H\delta = 2744,4 - (893,2 + 42,8) = +1808,4 \text{ тис. грн.}$$

Надлишок (+) або нестача (–) загальної величини джерел формування запасів:

$$H\zeta = H\zeta - 3\epsilon \quad (2.3)$$

$$2024 \text{ р.: } H\zeta = 1713,2 - 857,6 = +855,6 \text{ тис. грн.}$$

$$2025 \text{ р.: } H\zeta = 2748,8 - 936,0 = +1812,8 \text{ тис. грн.}$$

Позитивні значення усіх трьох показників забезпеченості запасів джерелами формування свідчать про абсолютну фінансову стійкість ФГ «Любченко» як у 2024, так і в 2025 роках. За класифікацією Савицької Г. В. [31], абсолютна стійкість характеризується тим, що власні оборотні засоби з надлишком перекривають вартість запасів господарства. Така ситуація зустрічається відносно рідко і, як правило, властива підприємствам, які успішно оптимізували структуру активів та мінімізували залежність від позикового фінансування.

Динаміка показників за 2024–2025 роки демонструє стійке покращення всіх трьох індикаторів забезпеченості: надлишок власних оборотних засобів зріс з 824,0 до 1401,6 тис. грн. (+577,6 тис. грн.), надлишок за довгостроковими джерелами – з 824,0 до 1808,4 тис. грн., загальна величина надлишку джерел формування запасів – з 855,6 до 1812,8 тис. грн. Таке прискорення підтверджує, що зростання власного капіталу та скорочення поточних зобов'язань позитивно вплинули на якість ресурсного забезпечення операційної діяльності.

Фінансова стійкість може бути відновлена шляхом поповнення джерел формування запасів – залучення довгострокових позик, збільшення статутного капіталу, генерування прибутку від основної діяльності. Комплексну оцінку фінансової стійкості подано у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Показники оцінки фінансової стійкості підприємства

Назва показника	Розрахунок, роки		Нормативне значення	Характеристика
	2024р.	2025р.		
Коефіцієнт автономності	$4510/6323,2=0,71$	$4553,2/6957,6=0,65$	$>0,5$	Визначається як відношення загальної суми власних коштів до підсумку балансу. Чим більше значення коефіцієнта тим менша залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування
Коефіцієнт фінансової залежності	1,4	1,0	$<2,0$	Показник обернений до коефіцієнта автономії, показує, яка сума загальної вартості майна підприємства припадає на 1 грн. власних коштів.
Коефіцієнт фінансової стійкості	10,25	1580,3	>1	Визначається як відношення власного та залученого капіталу
Коефіцієнт стійкості фінансування	0,99	0,65	0,8 – 0,9	Показує частину майна підприємства, яка фінансується за рахунок стійких джерел. Критичне значення коефіцієнта – 0,75. Якщо значення цього коефіцієнта нижче 0,75, можна зробити висновок, що на підприємстві недостатньо стійких джерел формування
Коефіцієнт маневреності робочого капіталу	0,46	0,34	$>0,5$	Розраховується як відношення вартості робочого капіталу до суми джерел власних засобів, характеризує ступінь мобільності використання власних коштів підприємства
Коефіцієнт структури фінансування необоротних активів	0,1	0	<1	Показує частку необоротних активів, яка фінансується за рахунок довгострокових залучених коштів
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	0,15	1	$>0,1$	Відображає, яка частина оборотних активів фінансується за рахунок власних оборотних засобів

Коефіцієнт автономії (концентрації власного капіталу) характеризує питому вагу власного капіталу в загальній сумі балансу. У 2024 році він становив 0,71, а у 2025 р. – 0,65, що в обох випадках перевищує мінімально допустиме нормативне значення ($>0,5$). Незначне зменшення показника пояснюється зростанням суми довгострокових зобов'язань у 2025 р. Вважається, що в підприємство з часткою власного капіталу понад 0,5 кредитори вкладають більше коштів, оскільки воно з вищою імовірністю може погасити борги за власний рахунок [28].

Коефіцієнт фінансової залежності знизився з 1,4 до 1,0, що відповідає нормативу і свідчить про те, що власники повністю фінансують своє підприємство. Коефіцієнт фінансової стійкості суттєво зріс – з 10,25 до 1580,3 – що є наслідком різкого скорочення залученого капіталу: відношення власного капіталу до зобов'язань набуло надзвичайно великих значень через практично повне усунення зовнішнього боргового фінансування.

Коефіцієнт маневреності робочого капіталу знизився з 0,46 до 0,34 і не досягає нормативного значення 0,5. Це означає, що певна частина власного капіталу іммобілізована в необоротних активах та не бере участі в поточній діяльності. Зростання питомої ваги необоротних активів у структурі балансу є головним чинником цього зниження. Коефіцієнт стійкості фінансування знизився з 0,99 до 0,65 – нижче рекомендованого діапазону 0,8–0,9, що є наслідком зростання частки нестійких короткострокових джерел у фінансуванні майна.

Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами досяг значення 1,0 у 2025 р. (порівняно з 0,15 у 2024 р.), що свідчить про повне самофінансування оборотних активів за рахунок власних коштів. Такий результат є надзвичайно позитивним і підтверджує зміцнення операційної фінансової незалежності господарства.

Аналіз ділової активності підприємства.

Ділова активність підприємства є інтегральним показником ефективності використання ресурсів і визначає рівень платоспроможності,

фінансової стійкості та загальної конкурентоздатності суб'єкта господарювання. За Поддєрьогіним А.М. [32], ділова активність характеризується насамперед динамізмом розвитку підприємства, досягненням поставлених цілей та рівнем ефективності використання економічного потенціалу. Критеріями оцінки ділової активності є рівень використання ресурсів, стійкість економічного зростання та ступінь виконання планових завдань.

Аналіз ділової активності здійснюється у кілька етапів: загальна якісна оцінка за критеріями ринкового позиціонування (розмір ринку збуту, наявність експортної продукції, репутація підприємства), а також кількісна оцінка за абсолютними та відносними показниками. Кількісними абсолютними показниками є обсяг реалізованої продукції, прибуток, розмір активів. У процесі аналізу проводиться співставлення темпів зміни цих показників на основі так званого «золотого правила економіки»:

$$T_n > T_p > T_a > 100\% \quad (2.4)$$

де: T_n – темп зростання прибутку;

T_p – темп зростання доходу від реалізації;

T_a – темп зростання активів.

Дане співвідношення відображає такий причинно-наслідковий зв'язок: якщо темпи зростання прибутку перевищують темпи зростання доходу та активів, то ефективність використання ресурсів підвищується. Якщо темпи зростання доходу перевищують темпи зростання активів, то оборотність активів зростає. Виконання цього нерівності є свідченням збалансованого інтенсивного розвитку підприємства. Порушення одного або кількох умов не обов'язково є негативним сигналом, якщо воно зумовлене виправданими стратегічними рішеннями (наприклад, значними капітальними інвестиціями) [29].

Показники ділової активності дозволяють оцінити ефективність використання засобів підприємства через оборотність активів, яка вимірюється: швидкістю обороту (кількість оборотів за аналізований період)

та тривалістю одного обороту (середній строк повернення вкладених коштів). На швидкість обороту впливають: обсяги діяльності підприємства; галузева специфіка; тривалість виробничого циклу; географія постачальників; система розрахунків; платоспроможність клієнтів; якість банківського обслуговування; темпи зростання виробництва; облікова політика; кваліфікація менеджменту; інфляційні процеси тощо.

Основні показники ділової активності ФГ «Любченко» за 2024–2025 роки представлено у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Показники ділової активності (оборотності)

Показник	Розрахунок		Норма	Характеристика
	2024р.	2025р.		
Коефіцієнт оборотності активів	1,19	1,4	Зростання	Відношення обсягу реалізації до середньої суми активів за період. Показує, скільки разів за період обертається капітал, що вкладений в активи підприємства
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	2,54	4,09	-	Відношення обсягу чистого доходу від реалізації до середньої вартості оборотних активів. Характеризується швидкість обороту оборотних активів підприємства за період або суму доходу, яка отримується з кожної гривні активів
Коефіцієнт оборотності запасів	3,6	8,3	Середньо-галузеве	Відношення обсягу реалізації до суми матеріальних запасів
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	2,16	0,8		Відношення обсягу реалізації до середнього за період обсягу власного капіталу. Відображає швидкість обороту вкладеного власного капіталу
Коефіцієнт оборотності коштів в розрахунках (дебіторської заборгованості)	0	13,5	Порівняння з середньою по галузі	Відношення обсягу реалізації до середньої дебіторської заборгованості за період. Показує кількість оборотів дебіторської заборгованості за період.
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	0	527,8	Середньо-галузеве	Відношення обсягу реалізації до середньої кредиторської заборгованості

Загальна оборотність активів (коефіцієнт оборотності активів) є узагальнюючим показником, що характеризує швидкість обороту всього

майна підприємства за балансом. Його зростання з 1,19 у 2024 р. до 1,4 у 2025 р. свідчить про підвищення інтенсивності використання ресурсів: кожна гривня активів генерувала більше доходу від реалізації. Хоча приріст є помірним, позитивна тенденція відображає покращення загальної ефективності операційної діяльності [32].

Коефіцієнт оборотності оборотних активів суттєво зріс – з 2,54 до 4,09, що свідчить про значне прискорення обороту поточних ресурсів: тривалість одного обороту оборотних активів скоротилась приблизно зі 144 до 89 днів. Прискорення оборотності оборотних засобів означає вивільнення коштів з обороту, що є рівнозначним залученню додаткового капіталу без реального збільшення ресурсів [28]. Воно стало можливим завдяки скороченню запасів та активному залученню наявних матеріальних ресурсів у виробничий процес.

Коефіцієнт оборотності запасів зріс більш ніж удвічі – з 3,6 у 2024 р. до 8,3 у 2025 р. Позитивне значення та висока динаміка показника підтверджують відсутність надлишкових неліквідних залишків, які вимагали б додаткового фінансування. Висока оборотність запасів є ознакою ефективного логістичного та виробничого менеджменту і водночас підтвердженням коефіцієнтів поточної ліквідності [31].

Коефіцієнт оборотності власного капіталу знизився з 2,16 до 0,8. Таке зменшення пояснюється більш швидким зростанням власного капіталу (через накопичення нерозподіленого прибутку) порівняно зі зростанням доходів від реалізації, тобто нарощений капітал ще не повністю задіяно у генеруванні виручки. Це – природна ситуація для етапу реінвестування прибутку і не свідчить про зниження ефективності *per se* [32].

Коефіцієнт оборотності коштів у розрахунках (дебіторська заборгованість) зріс із 0 до 13,5, що відображає появу та активний оборот дебіторської заборгованості протягом 2025 р. Нульове значення у 2024 р. свідчить або про відсутність дебіторської заборгованості, або про відсутність

реалізації у кредит. Зростання показника у 2025 р. вказує на розширення відносин з покупцями на умовах відстрочення платежу.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості суттєво зріс – з 0 до 527,8. Настільки велике значення пояснюється різким скороченням кредиторської заборгованості при одночасному зростанні виручки, тобто підприємство розплатилось з постачальниками і практично не має залишкової кредиторської заборгованості. Лояльність контрагентів, відображена у значному зростанні показника, є позитивним сигналом, але підприємству варто розглядати банківське кредитування як альтернативний інструмент фінансування оборотного капіталу для підтримання оптимального торгового циклу.

Узагальнення результатів аналізу фінансово-економічного стану.

Проведений комплексний аналіз фінансово-економічного стану ФГ «Любченко» дозволяє сформулювати такі узагальнюючі висновки. По-перше, скорочення валюти балансу на 2722,4 тис. грн. відбулось переважно за рахунок погашення зобов'язань та вивільнення оборотного капіталу, що у поєднанні зі зростанням власного капіталу характеризує якісне, а не кількісне скорочення балансу. По-друге, структура активів зміщується у бік необоротної складової, що відображає капіталоемний характер аграрного виробництва, однак може знижувати маневреність фінансових ресурсів.

По-третє, показники ліквідності суттєво перевищують нормативи, що свідчить про абсолютну платоспроможність. Водночас надмірна ліквідність може вказувати на неефективне використання вільних грошових коштів, які доцільно спрямувати на розширення виробництва або погашення потенційних ризиків. По-четверте, господарство демонструє абсолютну фінансову стійкість: власні оборотні засоби з надлишком покривають вартість запасів в обох аналізованих роках. По-п'яте, ділова активність у сфері оборотних активів та запасів підвищується, хоча уповільнення оборотності власного капіталу потребує уваги з боку менеджменту.

Загалом фінансово-економічний стан ФГ «Любченко» оцінюється як задовільний із позитивною динамікою: господарство нарощує власний капітал, позбавляється від боргового навантаження та підвищує ефективність використання оборотних ресурсів. Перспективним напрямом розвитку є оновлення основних засобів, диверсифікація джерел фінансування та впровадження системи фінансового планування для забезпечення сталого зростання в умовах конкурентного аграрного ринку [26; 28; 30].

2.3. Аналіз використання основних фондів господарства

Своєчасна та об'єктивна оцінка стану засобів праці є невід'ємною передумовою раціонального управління виробничим потенціалом суб'єкта господарювання. Відповідно до НП(С)БО 7 «Основні засоби», основні засоби – це матеріальні активи, що підприємство утримує для використання у процесі виробництва або постачання товарів і послуг, надання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання яких перевищує один рік [37]. У науковій літературі нерідко ототожнюють категорії «основні засоби» та «основні фонди», проте між ними існує принципова відмінність: перша охоплює матеріальні активи підприємства, тоді як друга стосується джерел їхнього формування, відображених у пасиві балансу. Відтак для цілей економічного аналізу коректнішим є використання поняття «основні засоби».

На думку Лопатовської О. О. та ін. [33], ключовою метою економічного аналізу ефективності використання основних засобів є визначення рівня забезпеченості підприємства виробничими потужностями в умовах їхнього максимального задіяння та пошук шляхів нарощення фондівіддачі. Воляник Г. М. зі співавторами [34] деталізують аналітичну процедуру, виділяючи чотири взаємопов'язані етапи: дослідження наявності та структури основних засобів; вивчення динаміки їхнього руху – надходжень і вибуття; оцінку технічного стану; обчислення та інтерпретацію показників

ефективності. При цьому методика аналізу має спиратися на такі базові засади:

- корисний потенціал основних засобів реалізується впродовж тривалого часу, тому витрати на їх придбання й утримання розподіляються між кількома виробничими циклами;
- строк фактичного відновлення об'єктів не збігається з часом їхнього вартісного відшкодування, що створює ризик фінансових втрат і негативно позначається на результатах діяльності;
- підходи до оцінювання ефективності використання основних засобів диференціюються залежно від їхнього виду, форми власності (власні чи орендовані) і характеру залучення до виробничого процесу.

Варто враховувати, що основні засоби задіяні не лише у виробничих, а й у соціально-побутових, культурних та екологічних функціях підприємства, тому ефективність їхнього використання охоплює соціальний та екологічний виміри поряд з економічним [33]. З аналітичної точки зору принципового значення набуває класифікація виробничих основних засобів на активну та пасивну частини. До активної відносять машини й устаткування, що безпосередньо взаємодіють з предметами праці; до пасивної – будівлі, споруди, передавальні пристрої та транспортні засоби. Підвищення питомої ваги активної частини свідчить про зростання технічного рівня і виробничого потенціалу підприємства [34]. В умовах обмеженого доступу до капітальних ресурсів, характерного для воєнного часу, пріоритетне оновлення саме активної складової набуває стратегічної ваги [35].

НП(С)БО 7 встановлює, що об'єкти відносяться до основних засобів за умови їхнього використання у виробничих, постачальницьких, адміністративних або соціально-культурних цілях, а також здавання в оренду, якщо очікуваний строк їхньої корисної експлуатації перевищує один рік або тривалість операційного циклу [37].

Поняття «фонди» традиційно охоплює джерела утворення господарських ресурсів підприємства – статутний і резервний капітал,

нерозподілений прибуток та інші пасивні статті балансу. З огляду на це точнішим є вживання терміна «основні засоби», оскільки вони являють собою складову активів, а не джерела їхнього фінансування.

З економічної точки зору засоби праці набувають статусу основних засобів виключно в процесі їхнього продуктивного застосування. Якщо ж майно придбано для подальшого продажу, воно кваліфікується як товар і не включається до складу основних засобів.

Аналітично важливим є поділ виробничих основних засобів основної діяльності на активну та пасивну складові. В переважній більшості галузей промисловості до активної частини зараховують машини й устаткування, що безпосередньо діють на предмети праці. Пасивну частину утворюють будівлі, споруди, передавальні пристрої та транспортні засоби – тобто ті об'єкти, що формують умови для здійснення виробничого процесу, але самостійно не перетворюють предмети праці. Зростання питомої ваги активної складової є ознакою прогресивності структури засобів виробництва й підвищення рівня технічної оснащеності підприємства [34].

Формування обсягу, структури та динаміки виробничих основних засобів зумовлюється сукупністю таких чинників:

- характер та особливості процесу виробництва;
- тип виробництва;
- технологія, рівень спеціалізації і кооперування;
- методи організації виробництва тощо.

Рівень забезпеченості підприємства засобами праці відображають показники фондоозброєності та технічної озброєності; водночас аналізуються наявність, склад і відповідність фактичного парку обладнання потребам виробничої програми та виконання договірних зобов'язань.

Показник фондоозброєності відображає вартість виробничих основних фондів, що припадає на одного робітника (у найбільшу зміну або за середньообліковою чисельністю), і характеризує загальний рівень матеріально-технічного оснащення праці.

Технічна озброєність праці визначається відношенням вартості активної частини виробничих основних фондів до чисельності робітників у найбільшу зміну чи за середньообліковим показником і відображає рівень оснащення безпосередньо виробничими машинами та устаткуванням.

Оцінювання фактичних показників здійснюється шляхом їхнього зіставлення з плановими значеннями та даними попереднього року, що дозволяє встановити рівень виконання плану, виявити тенденції та темпи змін. Підсумки розрахунків за 2024–2025 рр. систематизовано в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Аналіз фондоозброєності та технічної озброєності праці

№ п/п	Показники	Минулий рік 2024р.	Звітний 2025 рік		Відхилення,%	
			План	факт	Від 2024р.	Від 2025р.
1.	Середня вартість виробничих основних фондів основного виду діяльності, тис. грн.	12133,6	12600	12645,6	+4,22	+0,36
	У тому числі активної частини, тис. грн.	2518,4	3061,6	2911,2	+15,6	-4,9
2.	Середньорічна чисельність роб-в, чол.	52	52	50	-	-3,8
3.	Озброєність праці, грн.:					
	- загальна	233336	242307,6	252912	+8,3	+4,4
	- технічна	48430,8	58876,8	58224	+20,22	-1,11
4.	Обсяг реалізації, тис. грн.	10952,8	11392	11272,8	+2,9	-1,05
5.	Продуктивність праці, грн..	210632	219076	225456	7,0	+2,9

Як свідчать дані таблиці 2.9, загальна фондоозброєність праці у 2025 р. перевищила рівень 2024 р. на 8,3 % та планову відмітку – на 4,4 %. Технічна озброєність зросла ще інтенсивніше – на 20,22 % відносно попереднього року, однак фактичне значення виявилось нижчим за планове на 1,11 %. Водночас продуктивність праці збільшилась лише на 7,0 %, що формує

розрив із темпом зростання технічної озброєності у 13,22 відсоткових пунктів та вказує на наявні резерви інтенсивнішого залучення обладнання.

Зазначена диспропорція пояснюється тим, що ринкові ціни на машини й устаткування зростають швидше, ніж їхня реальна продуктивність. Ситуація, що склалася, актуалізує необхідність упровадження нових технологій, високопродуктивних агрегатів більшої одиничної потужності, а також комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів [35, 36].

Для комплексної оцінки рівня використання основних фондів застосовують систему узагальнюючих показників: фондвіддачу, фондомісткість, рентабельність основних фондів та питомі капітальні вкладення на одну гривню приросту продукції. В основі більшості з них лежить зіставлення вартості виробленої чи реалізованої продукції з вартістю основних фондів основного виду діяльності.

Показник фондвіддачі розраховується за формулою:

$$\Phi_{\text{в}} = \text{ОП} : \text{ОФ} \quad (2.5)$$

де: $\Phi_{\text{в}}$ – фондвіддача, грн..,

ОП – обсяг продукції, робіт послуг, тис.грн.;

ОФ – середньорічна вартість виробничих основних фондів основного виду діяльності, тис.грн.

Фондомісткість є оберненим до фондвіддачі показником і відображає вартість основних фондів, необхідних для виробництва одиниці продукції. В умовах ефективного господарювання фондвіддача має зростати, а фондомісткість – знижуватися [33].

$$\Phi_{\text{м}} = \text{ОФ} : \text{ОП} \quad (2.6)$$

де: $\Phi_{\text{м}}$ – фондомісткість.

Рентабельність основних виробничих фондів визначається шляхом ділення балансового прибутку звітного року на середньорічну вартість виробничих фондів (активів):

$$\text{РФ} = \text{Пб} : \text{ОФ} \quad (2.7)$$

де: Пб – балансовий прибуток;

ОФз, ОФб – відповідно, середньорічна вартість основних виробничих фондів у звітному і базовому роках.

$$P_{\phi 2024} = \frac{578,8}{12133,6} \cdot 100 = 4,8\%$$

$$P_{\phi 2025} = \frac{614,8}{12645,6} \cdot 100 = 4,9\%$$

Для визначення відносної економії основних фондів використовується формула:

$$E_{опвф} = (Оаз - Офб) \cdot ПВП : 100 \quad (2.8)$$

де: ПВП – процент обсягу виробництва продукції.

$$E_{опвф} = (3161,4 - 3033,4) \cdot \frac{1597}{1587} = 128,8 \text{ тис.грн.}$$

Показники фондівдачі досліджуються у взаємозв'язку з продуктивністю праці та фондоозброєністю. Кількісний зв'язок між ними виражається формулою:

$$\Phi_{\epsilon} = ОП : ОФ = (ПП \cdot K_p) : (\Phi_{оз} \cdot K_p) = ПП : \Phi_{оз} \quad (2.9)$$

де: ОП – обсяг продукції, тис. грн.;

ОФ – вартість основних фондів, тис. грн.;

ПП – продуктивність праці, грн.;

K_p – кількість робітників, чол.;

Фоз – фондоозброєність, грн.

$$\Phi_{\epsilon} = \frac{11272,8}{12645,6} = \frac{225456}{252912} = \frac{225456 \cdot 50}{252912 \cdot 50} = 0,89 = 0,89 = 0,89$$

З наведеної залежності випливає, що між фондівдачею і продуктивністю праці існує пряма пропорційність, тоді як зв'язок із фондоозброєністю є оберненим. Зростання фондівдачі досягається лише за тієї умови, що продуктивність праці підвищується швидше, ніж зростає рівень фондоозброєності.

Для узагальнення результатів аналізу використання основних фондів обчислюють коефіцієнт використання виробничої потужності (Кп) та показник випуску продукції на одиницю виробничого обладнання (Vo):

$$K_p = \Pi \ddot{\text{I}} : \text{ВП} \quad (2.10)$$

де: $\Pi \ddot{\text{I}}$ – виробнича програма за планом у вартісному виразі;

ВП – виробнича потужність підприємства у вартісному виразі.

$$K_p = 11392 : 14080 = 0,81$$

Отримане значення коефіцієнта підтверджує, що виробничі потужності підприємства задіяні не повною мірою.

$$V_o = \text{ОП} : \text{Оп}, \quad (2.11)$$

де: ОП – обсяг продукції, тис.грн.,

Оп – кількість одиниць працюючого обладнання на підприємстві, в цеху, дільниці.

$$V_o = 11272,8 : 209 = 53,92 \text{ тис.грн.}$$

Дослідження складу, руху та динаміки основних засобів є невід'ємним елементом діагностики процесу їхнього відтворення [36]; відповідні дані систематизовано в таблицях 2.10 та 2.11.

Таблиця 2.10 – Наявність, рух і динаміка основних фондів за 2024р.

Основні засоби	На початок року		Надходжень за рік		Вибуття за рік		На кінець року		Відхилення	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Промислово виробничі основні засоби	11775,6	100	402,4	100	212,4	100	11965,6	100	190	1,6
В т.ч. активна частина основних засобів	2323,2	19,7	251,6	68,5	212,4	100	2362,4	19,7	39,2	1,7
Виробничі основні засоби інших галузей	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Невиробничі основні засоби	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом	11775,6	100	402,4	100	212,4	100	11965,6	100	190	1,6

Відповідно до таблиці 2.10, станом на кінець 2024 р. загальна вартість основних засобів зросла на 190 тис. грн., або на 1,6 %, переважно за рахунок промислово-виробничої групи. Активна частина збільшилась на 39,2 тис. грн. (1,7 %), що відображає поступове накопичення найбільш продуктивного складника майнового комплексу підприємства.

Таблиця 2.11 – Наявність, рух і динаміка основних фондів за 2025р.

Основні засоби	На початок року		Надходження за рік		Вибуття за рік		На кінець року		Відхилення	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Промислово виробничі основні засоби	12301,6	100	798	100	110	100	12989,6	100	796	6,5
В т.ч. активна частина основних засобів	2674,4	21,7	583,6	73,1	110	100	3148	34,2	473,6	17,7
Виробничі основні засоби інших галузей	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Невиробничі основні засоби	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом	12301,6	100	798	100	110	100	12989,6	100	796	6,5

У 2025 р. темп оновлення основних засобів помітно прискорився: їхня загальна вартість збільшилась на 796 тис. грн. (6,5 %). Активна частина зросла на 473,6 тис. грн. (17,7 %), а її питома вага у загальному складі підвищилась з 21,7 % до 34,2 %, тобто на 12,5 відсоткових пунктів. Якісне поліпшення структури основних засобів на кінець звітної року слугує переконливим підтвердженням активізації відтворювальних процесів у матеріально-технічній базі підприємства.

У сукупності за 2024–2025 рр. вартість основних засобів збільшилась на 1214 тис. грн. (10,3 %), а їхньої активної частини – на 824,8 тис. грн. (35 %), що свідчить про цілеспрямовану орієнтацію підприємства на розвиток найбільш продуктивного компонента виробничої бази. Поглиблення аналізу забезпечується розрахунком коефіцієнтів оновлення, вибуття та приросту

[34]. Коефіцієнт оновлення у 2025 р. підвищився до 0,061 проти 0,034 у 2024 р., коефіцієнт вибуття скоротився до 0,009, а коефіцієнт приросту зріс з 0,016 до 0,056, що підтверджує стійку тенденцію до відновлення активів.

Нарощення активної частини основних засобів сприяло збільшенню обсягу виробництва і реалізації з 10952,8 тис. грн. до 11272,8 тис. грн. Разом із тим досягнутий темп оновлення залишається недостатнім, враховуючи значний рівень зносу наявного обладнання, що зумовлює потребу в подальших капітальних інвестиціях [36].

Рівень фондівдачі формується під впливом широкого кола чинників, пов'язаних як із динамікою обсягів продукції, так і зі ступенем ефективності використання виробничих засобів, насамперед їхньої активної частини [33]. При побудові факторної моделі слід керуватися тим, що відібрані чинники повинні відповідати таким вимогам:

- мати безпосередній зв'язок із фондівдачею і характеризувати її з позицій екстенсивного завантаження (за часом) та інтенсивності використання знарядь праці, а також відображати вплив їхньої ринкової вартості;
- бути кількісно вимірюваними і визначатися на основі даних бухгалтерського обліку або розраховуватися на їхній базі.

Спираючись на методологію, описану у працях вітчизняних науковців [33, 34], для виявлення впливу окремих факторів на рівень фондівдачі будується мультиплікативна факторна модель. Її формування здійснюється шляхом послідовного розширення вихідної формули фондівдачі за рахунок введення додаткових параметрів, що забезпечує логічну стрункість і практичну зручність подальших аналітичних розрахунків.

Трансформація вихідної формули фондівдачі здійснюється в такій послідовності:

$$\Phi = \frac{ТП}{ОЗ} = \frac{ТП}{ОЗ} \times \frac{ОЗ_{акт}}{ОЗ_{акт}} \times \frac{ОЗ_{д}}{ОЗ_{д}} = \frac{ОЗ_{акт}}{ОЗ} \times \frac{ОЗ_{д}}{ОЗ_{акт}} \times \frac{ТП}{ОЗ_{д}} \quad (2.12)$$

де: $Озакт$ – вартість активної частини основних засобів, грн.;

$Озд$ – вартість діючих основних засобів, грн.

Отже, фондovіддача всієї сукупності виробничих засобів перебуває в прямій пропорційній залежності від питомої ваги активної частини, частки діючих об'єктів у цій частині та їхньої власної фондovіддачі. Якщо вартість основних засобів подати як добуток кількості одиниць та їхньої середньої вартості й доповнити модель параметрами $T_{зм}$ і $T_{год}$, отримаємо:

$$\begin{aligned} \Phi &= \frac{OЗ_{акт} \times OЗ_{\delta} \times ТП}{OЗ \times OЗ_{акт} \times K \times C} = \frac{OЗ_{акт} \times OЗ_{\delta} \times ТП \times T_{зм} \times T_{год}}{OЗ \times OЗ_{акт} \times K \times T_{зм} \times T_{год} \times C} = \\ &= \frac{OЗ_{акт}}{OЗ} \times \frac{OЗ_{\delta}}{OЗ_{акт}} \times \frac{ТП}{T_{год}} \times \frac{T_{год}}{T_{зм}} \times \frac{T_{зм}}{K} \times \frac{1}{C} \end{aligned} \quad (2.13)$$

де: K – кількість одиниць діючого обладнання;

C – середня вартість одиниці обладнання, грн.;

$T_{зм}$ – кількість верстато-змін, відпрацьованих усім обладнанням;

$T_{год}$ – кількість машино-годин, відпрацьованих усім обладнанням.

Таким чином, рівень фондovіддачі знаходиться в прямій залежності від питомої ваги активної частини основних засобів, частки діючого обладнання, середньої тривалості верстато-зміни та кількості відпрацьованих верстато-змін на одиницю обладнання, а в оберненій – від середньої вартості одиниці обладнання. Оскільки кількість верстато-змін на одиницю устаткування $\frac{T_{зм}}{K}$, можна представити як добуток коефіцієнта змінності роботи обладнання $K_{зм}$ і кількості робочих днів у період, що аналізується (D) отримуємо модель:

$$\Phi = D \times K_{зм} \times \frac{T_{год}}{T_{зм}} \times \frac{OЗ_{акт}}{OЗ} \times \frac{OЗ_{\delta}}{OЗ_{акт}} \times \frac{ТП}{T_{год}} \times \frac{1}{C} \quad (2.14)$$

На підставі розробленої факторної моделі проведемо аналіз ефективності використання основних засобів (табл. 2.12). Зведені вихідні дані для розрахунку представлено нижче.

Таблиця 2.12 – Використання основних засобів

Показник	Одиниця виміру	Умовне познач.	2024р.	2025р.	Відхилення	
					+/-	%
Середньорічна вартість основних виробничих засобів	тис. грн.	ОЗ	12133,6	12645,6	512	4,2
Активна частина основних засобів, у т.ч.:	тис. грн.	ОЗакт	2518,4	2911,2	392,8	15,6
невстановлене і законсервоване обладнання, діючі основні засоби		ОЗд	2518,4	2911,2	392,8	15,6
Кількість робочих днів у році	дні	Д	250	252	+2	0,8
Кількість відпрацьованих верстато-змін усім обладнанням	верстато-змін	Тзм	26515	26634	119	4,5
Кількість відпрацьованих машино-годин усім обладнанням, тис.	машино-години	Тгод	198,9	210,0	11,1	5,6
Обсяг товарної продукції	тис. грн..	ТП	11336	11360	-24,0	-4,7
Фондовіддача	-	Фн	0,93	0,9	0,03	13,3
Середньорічна кількість одиниць діючого обладнання	од.	К	206	209	3	1,5

Визначаємо вплив факторів на зміну фондовіддачі способом ланцюгових підстановок.

Визначаємо фондовіддачу 2024 р.:

$$\Phi_{v_{24}} = 250 \times \frac{26515}{250 \cdot 206} \times \frac{198,9}{26515} \times \frac{2518,4}{12133,6} \times \frac{2518,4}{2518,4} \times \frac{11336}{198,9} \times \frac{206}{2518,4} = 0,93 \frac{\text{грн}}{\text{грн}}$$

Визначаємо фондовіддачу в 2025 р.:

$$\Phi_{v_{25}} = 252 \times \frac{26634}{252 \cdot 209} \times \frac{210}{26634} \times \frac{2911,2}{12642,6} \times \frac{2911,2}{2911,2} \times \frac{11360}{210} \times \frac{209}{2911,2} = 0,9 \frac{\text{грн}}{\text{грн}}$$

Проведемо факторний аналіз. Розрахуємо вплив зміни факторів: збільшення робочих днів; зменшення коефіцієнту змінності роботи обладнання; збільшення тривалості зміни; збільшення питомої ваги активної частини основних засобів; збільшення питомої ваги діючого обладнання.

Збільшення кількості робочих днів:

$$\Phi_{ум1} = 252 \times \frac{26515}{250 \cdot 206} \times \frac{198,9}{26515} \times \frac{2518,4}{12133,6} \times \frac{2518,4}{2518,4} \times \frac{11336}{198,0} \times \frac{206}{2518,4} = 0,9417$$

Зменшення коефіцієнту змінності роботи обладнання:

$$\Phi_{ум2} = 252 \times \frac{26634}{252 \cdot 209} \times \frac{198,9}{26515} \times \frac{2518,4}{12133,6} \times \frac{2518,4}{2518,4} \times \frac{11336}{198,9} \times \frac{206}{2518,4} = 0,9256$$

Збільшення тривалості зміни:

$$\Phi_{ум3} = 252 \times \frac{26634}{252 \cdot 209} \times \frac{210}{26634} \times \frac{2518,4}{12133,6} \times \frac{2518,4}{2518,4} \times \frac{11336}{198,9} \times \frac{206}{2518,4} = 0,9738$$

Збільшення питомої ваги активної частини основних засобів:

$$\Phi_{ум4} = 252 \times \frac{26634}{252 \cdot 209} \times \frac{210}{26634} \times \frac{2911,2}{12645,6} \times \frac{2518,4}{2518,4} \times \frac{206}{2518,4} = 1,081$$

Збільшення питомої ваги діючого обладнання:

$$\Phi_{ум5} = 252 \times \frac{26634}{252 \cdot 209} \times \frac{210}{26634} \times \frac{2911,2}{12645,6} \times \frac{11360}{210} \times \frac{2911,2}{2911,2} \times \frac{206}{2518,4} = 1,026$$

Розрахуємо вплив зміни факторних показників на розмір фондівддачі:

– за рахунок збільшення робочих днів фондівддача збільшилась на:

$$\Delta\Phi_{\delta} = \Phi_{y1} - \Phi_o = 0,9417 - 0,9346 = +0,0071$$

– за рахунок зменшення коефіцієнту змінності роботи обладнання фондівддача зменшилася на:

$$\Delta\Phi_{кзм} = \Phi_{y2} - \Phi_{y1} = 0,9256 - 0,9417 = -0,0161$$

– за рахунок збільшення тривалості зміни фондівддача збільшилась на:

$$\Delta\Phi_{тгод} = \Phi_{y3} - \Phi_{y2} = 0,9738 - 0,9256 = +0,0482$$

За рахунок збільшення питомої ваги активної частини основних засобів фондівддача зросла на:

$$\Delta\Phi_{озакт} = \Phi_{y4} - \Phi_{y3} = 1,081 - 0,9738 = +0,072$$

– за рахунок збільшення питомої ваги діючого обладнання фондівддача не змінилася:

$$\Delta\Phi_{оз} = \Phi_{y5} - \Phi_{y4} = 1,081 - 1,081 = 0$$

– за рахунок зміни середнього випуску продукції за одну машино-годину фондівддача знизилася на:

$$\Delta\Phi_m = \Phi_{y6} - \Phi_{y5} = 1,026 - 1,081 = -0,055$$

– зміна вартості обладнання призвела до зниження фондівдачі на:

$$\Delta\Phi_c = \Phi_1 - \Phi_{y6} = 0,9 - 1,026 = -0,126$$

Баланс відхилень:

$$0,9 - 0,93 = 0,0071 - 0,0161 + 0,0482 + 0,1072 - 0,055 - 0,126 = 0,03$$

$$0,03 = 0,03$$

Розрахуємо зміну обсягів виробництва за рахунок зміни фондівдачі способом абсолютних різниць:

– за рахунок збільшення кількості робочих днів обсяг виробництва зменшився на 89,784 тис. грн.:

$$\Delta OB_{\partial} = \Delta\Phi_{\partial} \times OZ_1 = 0,0071 \times 12645,6 = 89,784 \text{ тис. грн.}$$

– за рахунок зменшення коефіцієнта змінності роботи обладнання обсяг виробництва зменшився на 203,594 тис. грн.:

$$\Delta OB_{\text{кзм}} = \Delta\Phi_{\text{кзм}} \times OZ_1 = -0,0161 \times 12645,6 = -203,594 \text{ тис. грн.}$$

– за рахунок збільшення середньої тривалості однієї зміни обсяг виробництва зріс на 609,52 тис. грн.:

$$\Delta OB_m = \Delta\Phi_m \times OZ_1 = 0,0482 \times 609,52 = +609,512 \text{ тис. грн.}$$

– у зв'язку із збільшенням питомої ваги активної частини основних виробничих засобів обсяг виробництва зріс на 1 355,61 тис. грн.:

$$\Delta OB_{\text{озакт}} = \Delta\Phi_{\text{озакт}} \times OZ_{ii} = 0,1072 \times 12645,6 = +1355,61 \text{ тис. грн.}$$

– у зв'язку із зниженням випуску продукції за одну машино-годину обсяг виробництва знизився на 695,51 тис. грн.:

$$\Delta OB_{\epsilon} = \Delta\Phi_{\epsilon} \times OZ_{ii} = -0,055 \times 12645,6 = -695,51 \text{ тис. грн.}$$

– у зв'язку із зменшенням вартості обладнання обсяг виробництва знизився на 1 593,35 тис. грн.:

$$\Delta OB_c = \Delta\Phi_c \times OZ_1 = -0,126 \times 12645,6 = -1593,35 \text{ тис. грн.}$$

– у зв'язку із збільшенням вартості основних виробничих засобів обсяг виробництва зріс на 478,52 тис. грн.:

$$\Delta OB_{\text{оз}} = \Phi_1 \times \Delta OZ = 0,93 \cdot (12645,6 - 12133,6) = +478,52 \text{ тис. грн.}$$

Визначаємо баланс відхилень:

$89,784 - 203,594 + 609,512 + 1355,61 - 695,51 - 1593,35 + 478,52 =$
40,972 тис.грн.

Результати аналізу дозволяють констатувати наявність системного дисбалансу: темп приросту основних засобів (4,2 %) і особливо їхньої активної частини (15,6 %) значно перевищує темп збільшення обсягів виробництва (0,2 %), що є свідченням недостатньої ефективності використання наявного виробничого потенціалу.

Розроблена методика факторного аналізу динаміки фондівддачі може бути дієвим інструментом прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо розміщення ресурсів, вкладених в основні виробничі засоби [33]. В умовах обмеженого фінансового забезпечення відтворення, характерного для поточного стану економіки України [35, 36], пріоритет слід надавати інтенсивним напрямкам підвищення фондівддачі: збільшенню коефіцієнта змінності роботи обладнання, ліквідації надпланових простоїв та цілеспрямованому поліпшенню структури основних засобів на користь їхньої активної частини.

Для оцінки вікового складу парку обладнання застосовується показник середнього терміну експлуатації, який визначається окремо для кожного виду основних засобів і для всього парку загалом за формулою:

$$T_{ек} = \left(\sum_{i=1}^n T_i K_i \right) / K_{\Sigma} \quad (2.15)$$

де: $T_{ек}$ – середній термін експлуатації;

T_i – середньоарифметичне значення відповідного інтервалу в роках;

K_i – кількість верстатів відповідної вікової групи;

K_{Σ} – загальна кількість одиниць устаткування.

Вихідні дані для розрахунку середнього терміну експлуатації основних засобів наведено в таблиці 2.13.

На основі даних таблиці 2.13 середній термін експлуатації основних засобів підприємства становить 11,4 року:

$$[(1,5 \cdot 252,5) + (5 \cdot 402,5) + (11 \cdot 1602,6) + (19 \cdot 743,8)] / 275 = 11,4 \text{ років}$$

Таблиця 2.13 – Вихідні дані для аналізу середнього терміну експлуатації основних засобів 2025 р.

Вид основних засобів	Один. Виміру	Термін використання, років				Разом
		До 3	3-7	7-15	Понад 15	
Машини й обладнання	Од.	62,3	170,6	304	53,1	590,6
Транспортні засоби	Од.	14,7	89,5	52,6	19,8	126,6
Інструменти, прилади та інвентар	Од.	79,7	16,5	-	-	86,2
Інші основні засоби	Од.	95,2	175,9	1246	670,9	2188
Разом	Од.	252,5	402,5	1602,6	743,8	2991,4
Питома вага	%	8,4	13,5	53,4	24,7	100

Найбільша частка припадає на основні засоби з терміном експлуатації від 7 до 15 років (53,4 %), а засоби, що перебувають в експлуатації понад 15 років, складають 24,7 %. Сукупно 78,1 % основних засобів підприємства мають термін використання понад 7 років, що вказує на суттєвий ступінь фізичного й морального зносу та потребу в прискореному оновленні, особливо в умовах обмеженості коштів на відтворення [36].

Невід'ємним складником аналізу виробничих засобів є дослідження структури та використання фондів часу роботи обладнання.

У практиці аналізу виокремлюють такі види фондів часу: календарний, режимний, плановий, фактично відпрацьований, машинний і корисний.

Кожен із зазначених фондів часу підлягає самостійному дослідженню:

Календарний фонд часу (365×24); режимний фонд часу; позазмінний час, вихідні та святкові дні; плановий фонд часу; резерв, планові ремонти; час фактичної праці; надпланові простої; машинний час; допоміжний час; корисний машинний час; непродуктивний час.

Зіставлення режимного фонду часу з фактично відпрацьованим часом дозволяє виявити резерви підвищення коефіцієнта змінності та скорочення тривалості планових ремонтів.

Проведений аналіз фондів часу показав, що коефіцієнт використання календарного часу знизився на 0,01 унаслідок скорочення змінності роботи обладнання, а надпланові простої обладнання становили 150 год.

Таблиця 2.14 – Аналіз фонду робочого часу обладнання

Показники	Минулий 2024р.	Звітний 2025 р.		Відхилення, %		
		план	Факт	Від минулого року	Від плану	
					Абсолют но	В %
Календарний фонд часу, год.	8760	8760	8760	-	-	-
Режимний фонд робочого часу, год.	2090	2070	2030	-2,9	-40	-1,9
Коефіцієнт використання календарного фонду часу	0,24	0,24	0,23	0	-0,01	- 4,17
Відпрацьовано верстато- годин	1540	1850	1700	103	150	8,1
Коефіцієнт використання режимного фонду часу	0,74	0,89	0,84	13,5	0,05	-5,61
Коефіцієнт змінності роботи обладнання	0,74	0,89	0,84	13,5	-0,05	-5,61

Доведення коефіцієнта змінності з фактичного рівня 0,9 до 1,02 без будь-яких додаткових капіталовкладень у розширення парку машин дозволило б суттєво підвищити фондівдачу й нарастити обсяг виробництва.

Зменшення коефіцієнта використання режимного фонду часу на 0,05 і коефіцієнта змінності на 0,05 порівняно з планом є ознакою погіршення організації використання виробничого обладнання.

Коефіцієнт використання календарного фонду часу розраховується як частка режимного, планового або фактично відпрацьованого часу від його календарного обсягу. Коефіцієнти екстенсивної, інтенсивної та інтегральної завантаженості обладнання визначаються зіставленням фактично відпрацьованого часу з плановим фондом для однієї одиниці обладнання.

До головних причин надпланових простоїв обладнання належать: перебої з постачанням сировини, матеріалів, палива, електроенергії та інших ресурсів; нестача інструменту, технологічного оснащення і запасних частин; позапланові переналагодження та переміщення машин; технічні несправності, спричинені фізичним зносом.

Зіставлення фактично відпрацьованого часу з плановим фондом уможлиблює кількісне визначення надпланових простоїв. Відповідні результати систематизовано в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15 – Аналіз ефективності використання основних фондів за 2025 рік

Показники	Минулий рік 2024р.	Звітний рік 2025		Відхилення, %		
		план	факт	Від минулого року	Від плану	
					Абсолют.	В %
Продукція, тис.грн..	10952,8	11392	11272,8	2,92	-119,2	-1,05
Середньорічна вартість основних засобів, тис.грн..	12133,6	12600	12645,6	4,22	+45,6	0,36
а) в т.ч. активної частини	2518,4	3061,6	2911,2	25	+86,4	2,82
б) питома вага активної частини, %	20,76	24,3	24,9	19,2	0,6	2,47
Фондовіддача на 1000 грн. основних засобів, грн.	3612	3616	3564	-0,013	52	14,4
в т.ч. активної частини	17400	14884	14324	-17,7	-560	-3,76

Дані таблиці 2.15 показують, що підприємство порівняно з плановими показниками допустило зниження фондівіддачі активної частини основних фондів і продуктивності однієї машино-години. Решта показників ефективності використання основних фондів продемонстрували зростання.

Порівняльний аналіз загальної фондівіддачі та фондівіддачі активної частини засвідчує, що зменшення питомої ваги активних засобів на 2,47 % призвело до недоотримання продукції на суму 281,382 тис. грн. ($11392 \times 2,47 : 100$).

Кількість одиниць обладнання відносно 2024 р. збільшилась на 4,22 %, а порівняно з планом – на 0,36 %. Проте інтенсивність його використання знизилась, що обумовлено недостатнім рівнем завантаженості та прогресуючим зносом наявного парку машин.

Аналіз даних таблиць 2.13 та 2.14 показує, що незадовільне використання календарного і режимного фондів часу зумовило низький

рівень коефіцієнта екстенсивної завантаженості обладнання (K_c): 0,57 ($2150 : 3785 = 0,57$).

Коефіцієнт інтенсивного використання обладнання ($K_{ін}$), розрахований як відношення фактичної середньої продуктивності до планової, становив 0,75 ($10,7 : 14,27$).

Дослідження годинної продуктивності обладнання охоплює технологічні режими роботи на рівні дільниць, цехів і підприємства в цілому; оцінку технічного стану, відповідності оснащення й інструменту вимогам технологічного процесу, якості сировини і матеріалів, кваліфікації виконавців; аналіз якості обробки поверхонь деталей та рівня організації робочих місць.

Коефіцієнт інтегральної завантаженості обладнання ($K_{інт}$), визначений як добуток екстенсивного та інтенсивного коефіцієнтів або через відношення фактичного виробітку до планового, дорівнює 0,43 ($0,57 \times 0,75$).

Значення інтегрального коефіцієнта, що не перевищує 0,43, характеризує стан виробничої потужності підприємства як такий, що не відповідає наявному ресурсному потенціалу, і вказує на суттєві резерви її підвищення.

Підсумковий аналіз ефективності використання основних фондів наведено в табл. 2.16.

Таблиця 2.16 – Аналіз впливу виробничих факторів на випуск продукції

Фактори	Розрахунок впливу	Розмір впливу тис.грн..
Зміна середньої вартості основних фондів	+45,6 x 3616	+164,89
Зміна фондівддачі	- 52 x 12645,6	- 657,57
Загальний вплив	11392 – 11272,8	- 119,2

Як свідчать дані таблиці 2.15, падіння фондівддачі спричинило скорочення обсягу виробництва на 657,57 тис. грн. Натомість зростання середньої вартості основних фондів забезпечило компенсаційний приріст продукції на 164,89 тис. грн.

Зниження фондівдачі зумовлене комплексом взаємопов'язаних чинників: погіршенням часового використання обладнання, недовикористанням виробничих потужностей та несприятливими структурними зрушеннями у складі основних фондів.

Першопричиною зазначених проблем є значне фізичне і моральне старіння обладнання, яке вже не здатне забезпечити проектний рівень фондівдачі. Навіть за умови своєчасного й якісного технічного обслуговування повне відновлення зношених засобів залишається неможливим. Додатковим негативним фактором є здорожчання запасних частин та енергоносіїв, а також брак власних коштів, що призводить до зриву строків ремонтів та подальшого зниження ефективності використання майна. В умовах обмеженого фінансового ресурсу [35, 36] підприємству доцільно зробити акцент на інтенсивних резервах підвищення фондівдачі: збільшенні коефіцієнта змінності, мінімізації надпланових простоїв і цілеспрямованому оновленні активної частини основних засобів.

3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ

3.1. Підвищення ефективності використання основних фондів

Підвищення ефективності використання основних фондів є одним із пріоритетних завдань управління виробничим потенціалом підприємства. Стан і якість засобів праці безпосередньо визначають конкурентоспроможність, обсяги виробництва та рентабельність господарської діяльності. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення, коли значна частина підприємств аграрного сектору змушена функціонувати з морально і фізично застарілою матеріально-технічною базою [38, 44].

Технологічні нововведення, особливо сучасні форми автоматизації та інформаційних технологій, справляють значний вплив на рівень і динаміку ефективності виробництва продукції, надання послуг. За принципом ланцюгової реакції вони спричиняють суттєві, нерідко докорінні зміни в технічному рівні та продуктивності технологічного устаткування, методах і формах організації трудових процесів, підготовці та кваліфікації кадрів [2, 43]. У сучасних умовах дослідження ефективності використання основних засобів доцільно розглядати у нерозривному зв'язку з процесами цифрової трансформації виробничих систем, оскільки цифровізація кардинально змінює підходи до управління виробничими активами підприємства.

Можливі напрямки реалізації внутрішніх і зовнішніх чинників підвищення ефективності діяльності підприємств та організацій неоднакові за мірою впливу, ступенем використання та контролю. Тому для практики господарювання важливим є детальне знання масштабів дії, форм контролю та використання найбільш істотних внутрішніх і зовнішніх чинників ефективності на різних рівнях управління. Суб'єкти господарювання змушені постійно контролювати процес використання внутрішніх чинників через

розробку та послідовну реалізацію власної програми підвищення ефективності діяльності, а також урахувати вплив на неї зовнішніх чинників [5, 16].

Важливою передумовою зростання ефективності діяльності підприємств є достатній рівень розвитку мережі різноманітних інституцій ринкової та виробничо-господарської інфраструктури. Підприємницькі структури мають змогу скористатися послугами інноваційних фондів і комерційних банків, бірж та інших інститутів ринкової інфраструктури. Безпосередній вплив на результативність діяльності підприємств справляє належний розвиток виробничої інфраструктури – комунікацій, спеціалізованих інформаційних систем, транспорту, торгівлі тощо. Вирішальне значення для ефективного розвитку всіх структурних елементів економіки має наявність широкої мережі установ соціальної інфраструктури [3, 17].

Державна економічна й соціальна політика істотно впливає на ефективність суспільного виробництва. Основними її елементами є: а) практична діяльність владних структур; б) різноманітні види законодавства; в) фінансові інструменти і стимули; г) економічні правила та нормативи (регулювання доходів і оплати праці, контроль за рівнем цін, ліцензування окремих видів діяльності); д) ринкова, виробнича й соціальна інфраструктури; е) макроекономічні структурні зміни; є) програми приватизації державних підприємств; ж) комерціалізація організаційних структур невиробничої сфери [14].

Стиль управління, що поєднує професійну компетентність, діловитість і високу етику взаємовідносин між людьми, практично впливає на всі напрямки діяльності підприємства. Від нього залежить, якою мірою враховуватимуться зовнішні чинники зростання ефективності діяльності підприємства. Відтак належний стиль управління як складовий елемент сучасного менеджменту є дійовим чинником підвищення ефективності діяльності будь-якого підприємства, кожної підприємницької структури [18].

За переважання трудомістких процесів досконаліші методи роботи стають достатньо перспективними для забезпечення зростання ефективності діяльності підприємства. Постійне вдосконалення методів праці передбачає систематичний аналіз стану робочих місць та їхню атестацію, підвищення кваліфікації кадрів, узагальнення та використання позитивного досвіду, накопиченого на підприємстві та запозиченого в інших суб'єктів господарювання [16].

Самі продукти праці, їхня якість і зовнішній вигляд також є важливими чинниками ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Рівень останньої має корелювати з корисною вартістю, тобто ціною, яку покупець готовий заплатити за виріб відповідної якості. Для досягнення високої ефективності господарювання однієї лише корисності товару недостатньо – пропонувані для реалізації продукти праці мають з'явитися на ринку в потрібному місці, у потрібний час і за обґрунтованою ціною [5].

Матеріали та енергія позитивно впливають на рівень ефективності діяльності, якщо вирішуються проблеми ресурсозбереження, зниження матеріаломісткості та енергоємності продукції (послуг), раціоналізується управління запасами матеріальних ресурсів і джерелами їх постачання. Структурні зміни в суспільстві також впливають на показники ефективності на різних рівнях господарювання. Найважливішими є структурні зміни економічного та соціального характеру, зокрема у сфері технологій, наукових досліджень та розробок, а також у складі й технічному рівні основних фондів [14].

Науковці розглядають різноманітні підходи до оцінки та підвищення ефективності використання основних засобів. Зокрема акцентують увагу на методиці аналізу основних засобів підприємства, пропонують показники оцінювання ефективності використання активної частини основних засобів і визначають шляхи підвищення ефективності їх застосування у господарській діяльності [33]. Застосовують інструменти таксономічного аналізу для інтегральної оцінки ефективності використання основних засобів і визначають стимулятори та дестимулятори впливу на фондоддачу, фондомісткість та

фондоозброєність [42]. Досліджують ефективність використання основних засобів в умовах цифрової трансформації, виокремлюючи особливості факторного аналізу рентабельності основних засобів [43].

Проведений аналіз показав, що на ФГ «Любченко» переважає старе фізично і морально зношене обладнання, що негативно впливає на всі без виключення показники роботи підприємства. Обладнання дуже часто виходить з ладу, що є причиною простоїв, а також підприємству доводиться витратити значні кошти на ремонт цього обладнання. За оцінками провідних науковців [20], підвищення ефективності відтворення та використання основних засобів вимагає передусім їх систематизованої класифікації за низкою ознак, що дозволяє оптимізувати структуру виробничого потенціалу підприємства.

У цій досить складній ситуації необхідно виявити те обладнання, капітальний ремонт якого є економічно недоцільним, і придбати на його місце нове обладнання (старе обладнання, відповідно, списати). Нове обладнання буде приносити більший ефект, ніж те, яке вже відпрацювало понад 20 років.

Крім цього, необхідно застосувати до нового обладнання норми прискореної амортизації, що дасть змогу скоріше накопичувати у амортизаційному фонді кошти для оновлення основних засобів. Кошти, які будуть накопичуватись у амортизаційному фонді, враховуючи сучасний стан обладнання, необхідно повністю використовувати для закупівлі нового обладнання, до якого, у свою чергу, теж застосовувати норми прискореної амортизації. І поступово, використовуючи такий ланцюг, підприємство зможе замінити усе фізично і морально зношене обладнання [19, 36].

Звісно, цей процес триватиме не один рік, але на підприємстві склалася така ситуація, коли недоцільно зволікати і потрібно поступово практично оновлювати весь парк технологічного обладнання.

Для того щоб цей процес мав змогу відбутися, необхідно, по-перше, знайти кошти для першої закупівлі обладнання. Для цього можна

використати наявні кошти амортизаційного фонду і певну частину прибутку. Якщо підприємство захоче одразу замінити значну частину обладнання, то можна залучити кредитні кошти або скористатися механізмом фінансового лізингу. Шуст О. А. та ін. [44] зазначають, що інвестиційне забезпечення аграрного сектора потребує комплексного підходу, що поєднує власні ресурси підприємства, державну підтримку та механізми ринкового фінансування.

Поступове оновлення парку технологічного обладнання із застосуванням норм прискореної амортизації дасть змогу підприємству підтримувати виробниче обладнання на сучасному рівні технічних і технологічних вимог, що призведе до можливості збільшення обсягу продукції більш високої якості. Нове обладнання дасть змогу уникнути зриву замовлень, ймовірність його зіпсування значно нижча, ніж у старого обладнання. Підприємство зможе скоротити час простоїв через незаплановані ремонти обладнання, а також заощадити кошти на ці ремонти [34].

Як вже зазначалося раніше, значна кількість машин та устаткування – це застаріле обладнання, яке зазнало значного фізичного та морального зносу. Це обладнання доводиться дуже часто ремонтувати, що призводить до втрати підприємством, окрім репутації, ще й прибутків, не кажучи вже про витрати на незапланований ремонт.

Така ситуація склалася через те, що на підприємстві фактично відсутня дієва система технічного обслуговування. Ремонти виконуються лише за фактом виходу тієї чи іншої машини з ладу. Система планово-попереджувальних ремонтів (ППР) на підприємстві існує, але лише на папері. Зрозумілі наміри керівництва підприємства звести всі витрати на ремонт і виробництво до мінімуму, але в цьому випадку необхідно піти на ці витрати, тому що вони себе окуплять.

Планово-попереджувальний ремонт являє собою комплекс організаційно-технічних заходів попереджувального характеру, що проводяться в плановому порядку з метою забезпечення постійної технічної готовності обладнання до

роботи та запобігання підвищеного зносу його вузлів і деталей. Система ППР попереджає прогресуючий знос машин, зменшує ймовірність випадкових відмов, дозволяє здійснювати попередню підготовку ремонтних робіт і виконувати їх якісно у найкоротші терміни, збільшує терміни служби машин та підвищує ефективність їх застосування [35].

На сьогодні створення умов для успішного функціонування системи планово-попереджувального ремонту є одним із найважливіших завдань на підприємстві. Для того щоб на підприємстві почала діяти система ППР, не потрібні значні кошти – необхідно лише розширити чисельність ремонтної бригади, видати відповідні завдання керівникам, а потім проконтролювати їх виконання.

Витрати на заробітну плату додатковим допоміжним робітникам-ремонтникам окупляться, оскільки усі види ремонтів виконуватимуться у точно визначений термін, що дозволить значно зменшити кількість незапланованих ремонтів. Це, окрім заощадження коштів на самих ремонтах, ще й дозволить отримувати додаткові прибутки, оскільки виробничі плани не зриватимуться і підприємство зможе працювати більш ритмічно [35].

Використання системи планово-попереджувальних ремонтів дозволить підприємству підтримувати машини і обладнання у відповідному технічному стані. Це стосується як старого обладнання, значна кількість якого у найближчі роки ще функціонуватиме на підприємстві, так і нового обладнання, технічний стан якого також необхідно підтримувати на високому рівні.

Підсумовуючи, можна визначити такі основні напрями підвищення ефективності використання основних фондів ФГ «Любченко»: по-перше, для забезпечення функціонування системи планово-попереджувальних ремонтів не потрібно багато коштів; по-друге, ця система дасть змогу налагодити більш ритмічну роботу як окремих ділянок, так і підприємства в цілому; по-третє, ця система дозволить зменшити кількість незапланованих ремонтів, що призведе до зменшення витрат; по-четверте, вона дозволить підтримувати

обладнання на більш високому технічному рівні, що у перспективі дозволить виробляти більшу кількість продукції ще й кращої якості.

Застосування запропонованої моделі оновлення основних засобів позитивно відзначиться на всій діяльності підприємства, адже саме на обладнанні безпосередньо виробляється продукція і від його стану значною мірою залежать її якість і обсяг. Поступове оновлення основних засобів на початковому етапі пов'язане з витратами грошових коштів, але в майбутньому нове обладнання дасть змогу підвищити фондівіддачу, збільшити обсяги виробництва, знизити собівартість продукції, а за рахунок підвищеної якості – збільшити обсяги реалізації, що в кінцевому результаті дозволить підприємству отримати додаткові прибутки [42, 43].

В результаті аналізу забезпеченості та використання основних фондів були виявлені резерви збільшення обсягу продукції за рахунок поліпшення їх використання та зміни структури основних засобів.

Так, за рахунок поліпшення структури основних фондів (збільшення долі активної частини на 1,7%) можливо збільшити обсяг продукції на

$$B = \frac{\sum Z_e \cdot 2,47}{100} = \frac{11392 \cdot 2,47}{100} = 281,38 \text{ тис.грн.}$$

де: $\sum Z_e$ – сума загального впливу засобів виробництва на випуск продукції.

Крім цього достатнім резервом є підвищення використання обладнання за часом. Підвищення коефіцієнта змінності з 0,84 до 1,0 дасть можливість виробити продукції на суму:

$$B = \sum Z_e \cdot (1 - 0,84) : 1 = 11392 \cdot (1 - 0,84) : 1 = 1822,725 \text{ тис.грн.}$$

Загальна сума резервів зростання випуску продукції за рахунок раціонального використання знарядь праці складає $1822,72 + 281,38 = 2104,1$ тис.грн.

Для використання виявлених резервів підприємству необхідно здійснити такі заходи: поліпшити структуру капітальних вкладень, провести комплекс заходів для оновлення та модернізації обладнання; поліпшити

використання виробничих потужностей і основних фондів; підвищити коефіцієнт змінності роботи машин та устаткування; з урахуванням особливостей галузей та виробництва створити і застосувати прогресивні системи організації ремонту та модернізації техніки, залучення інвестицій (кредити, оренда-лізинг) [19, 33].

Економічне обґрунтування лізингових операцій

Фінансовий лізинг є ефективним механізмом оновлення матеріально-технічної бази підприємств аграрного сектору, оскільки дозволяє придбати необхідне обладнання без одноразового відволікання значних власних фінансових ресурсів. Андрос С. В. [38] підкреслює, що лізинг, на відміну від традиційних форм кредиту, є не грошовою, а майновою формою залучення ресурсів, що принципово змінює механізм фінансування оновлення основних засобів. Белянко Л. [40] доводить, що потенціал розвитку фінансового лізингу в Україні залишається значним. Трусова Н. В., Тулуш Л. Д. та Дараган А. В. [39] визначають теоретичні аспекти лізингового фінансування суб'єктів аграрного бізнесу та обґрунтовують переваги лізингу як інструменту довгострокового забезпечення виробничого капіталу. Пантелєєва Н. М. та Коваленко В. Е. [41] наголошують на необхідності розширення доступу аграрних підприємств до альтернативних інструментів фінансування, насамперед фінансового лізингу, в умовах обмеженості банківського кредитування.

За основу визначення економічного ефекту від надання об'єктів у фінансовий лізинг візьмемо співставлення коштів, які додатково сплатять підприємства за користування залученими кредитними коштами та винагород лізингодавцю згідно графіків лізингових платежів, та можливими виплатами комерційним банкам відсотків за користування кредитами. Для цього необхідно визначити середні кредитні ставки для юридичних осіб комерційних банків та середню облікову ставку НБУ за 2025 рік. Джерелом даних буде Бюлетень НБУ.

Середньооголошені кредитні ставки (в %) 10 провідних комерційних банків України:

на 3.01.25	на 1.04.25	на 1.07.25	на 1.10.25	на 3.01.26
39,0	46,0	39,9	40,3	36,9

Середньорічну кредитну ставку комерційних банків визначимо за допомогою середньої хронологічної за формулою:

$$X_{xp} = (1/2X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + \dots + 1/2X_n)/(n-1) \quad (3.1)$$

де: X_{xp} – середньорічна ставка комерційних банків (%);

X_1, X_2, X_n – середньо оголошені кредитні ставки комерційних банків на відповідний період;

n – кількість періодів.

$$X_{xp} = (1/2 \cdot 39,0 + 46,0 + 39,9 + 40,3 + 1/2 \cdot 36,9) / (5-1) = 39,95 \%$$

Для зручності розрахунків округлимо середньорічну ставку комерційних банків до 40%.

Середньорічну облікову ставку НБУ за 2025 рік визначимо за допомогою середньої арифметичної зваженої за формулою:

$$X_{зв} = \sum X \cdot f / \sum f \quad (3.2)$$

де: $X_{зв}$ – середньорічна кредитна ставка НБУ;

X – облікова ставка НБУ за відповідний період;

f – частота повторення (кількість днів у періоді).

$$X_{зв} = (25 \cdot 68 + 21 \cdot 28 + 15 \cdot 147 + 12,5 \cdot 122) / 365 = 16,48\%$$

Для зручності округлимо середньорічну облікову ставку НБУ до 16,5%.

Слід зазначити, що банківська практика останніх 10 років показує, що в умовах нестабільної, перехідної економіки з високим рівнем інфляції комерційні банки неохоче йдуть на довгострокове кредитування підприємств. Більшість комерційних банків України віддає перевагу короткостроковому кредитуванню, яке є менш ризикованим [39, 41].

Приводимо розрахунок платежів при користуванні коштами Державного лізингового фонду при придбанні крупорушки.

Платіж "О" здійснюється до придбання техніки і складається з винагороди Філії за організацію лізингу в розмірі 5% від вартості техніки одноразовою проплатою при придбанні техніки:

$$(433920 \text{ грн} \cdot 5) / 100 = 21696 \text{ грн.}$$

Платіж "1" здійснюється через рік після підписання акту прийому-передачі. Сума амортизації за півріччя визначається:

$$(433920 \text{ грн} \cdot 7,5) / 100 = 32544 \text{ грн.};$$

де: 7,5 % – піврічна норма прискореної амортизації, яка визначається;

$$15 / 2 = 7,5\%$$

Сума відшкодування вартості техніки зменшується на понижуючий коефіцієнт 0,85 [100 – 15 (частка власних коштів лізингоотримувача у вартості техніки) / 100]:

$$32544 \text{ грн} \cdot 0,85 = 27664 \text{ грн.}$$

Розмір суми, що сплачується у вигляді відсотків за залучені кошти лізингоотримувачем визначається:

$$[(433920 \text{ грн.} \cdot 7,5) / 100] \cdot 0,85 = 27664 \text{ грн.}$$

де: 7,5% – розмір щорічного відсотка, що сплачується компанії за залучені кошти.

Розмір винагороди Філії, що сплачується за супровід договору лізингу визначається:

$$[(27664 \text{ грн} + 24664 \text{ грн}) \cdot 1] / 100 = 552 \text{ грн.}$$

де: 1% – відсоток винагороди Філії від чергового платежу в частині відшкодування вартості техніки та суми відсотку, що сплачується за залучені кошти.

Всього сума лізингового платежу "1" складе:

$$27664 \text{ грн} + 27664 \text{ грн} + 552 \text{ грн} = 55880 \text{ грн.}$$

Платіж "2" здійснюється через півроку після платежу "1".

Сума амортизації за півріччя визначається:

$$[(433920 \text{ грн} \cdot 7,5) / 100] \cdot 0,85 = 27664 \text{ грн.};$$

Розмір суми, що сплачується у вигляді відсотків за залучені кошти лізингоотримувачем визначається:

$$[(433920 \text{ грн} \cdot 3,75) / 100] \cdot 0,85 = 13832 \text{ грн}$$

де: 3,75% – розмір піврічного відсотка, що сплачується компанії за залучені кошти ($7,5 / 2 = 3,75\%$).

Розмір винагороди Філії, що сплачується за супровід договору лізингу визначається:

$$[(27664 \text{ грн} + 13832 \text{ грн.}) \times 1] / 100 = 416 \text{ грн.}$$

Всього сума лізингового платежу "2" складе:

$$27664 \text{ грн.} + 13832 \text{ грн.} + 416 \text{ грн.} = 41912 \text{ грн.}$$

Розрахунок сум наступних платежів здійснюється аналогічно.

За 5,5 років лізингоотримувач сплачує лізингодавцю: передоплату 15% вартості техніки на суму 65488 грн., 92,5% вартості техніки на суму 368832 грн., повністю відсотки за користування залученими кредитними коштами на суму 90684 грн. та винагороду Філії на суму 47008 грн. Всього на суму 522960 грн. Тобто, протягом 6,5 років ФГ «Любченко» буде користуватися крупорушкою, вартість якої буде всього на 20,5% вища за відпускну ціну заводу в 2025 році. Залишкова вартість техніки складає 92470 грн. і в разі її викупу лізингоотримувачем, останній сплачує лізингодавцю залишкову вартість техніки за мінусом передоплати в сумі 2764 грн. [92740 грн. – 65088 грн.].

Як показує світовий і вітчизняний досвід, більшість лізингоотримувачів іде на викуп об'єктів лізингу після завершення договору лізингу. Викуп об'єкту лізингу оформляється окремим договором купівлі-продажу. Згідно з чинним законодавством операції з продажу оподатковуються податком на додану вартість [38, 39].

Так, зроблені розрахунки показують, що при користуванні кредитними коштами Державного лізингового фонду початкова вартість крупорушки зростає за шість років на 132704 грн, або на 31,8% (в 1,318 рази); при користуванні банківським кредитом на рівні облікової ставки НБУ – на

143000 грн, або на 34,1% (в 1,341 рази), а на рівні ставок комерційних банків – на 434636 грн, або на 104,0% (2,04 рази).

Таблиця 3.1 – Розрахунок вартості лізингових платежів та графік їх сплати (лізингоодержувач ФГ "Любченко")

Черговість платежів	Дата сплати лізингових платежів	Відсоток амортизаційних відрахувань, %	Амортизація за півріччя, грн.	Балансова вартість премії на кінець періоду, грн.	Лізинговий платіж				
					сума відшкодувань вартості техніки, грн.	плата за залучені кошти		Винагорода лізингодавця (Філії)	Всього лізингових платежів, грн.
						ставка відсотку	сума відсотку, що сплачується за залучені кошти, грн		
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
0	15.12.26	-		433920		-		21696	21694
1	15.06.27	7,5	32544	401376	27664	7,5	27664	552	55880
2	15.12.27	7,5	32544	368832	27664	3,75	138332	416	41912
3	15.06.28	15,0	65088	303744	55328	3,75	11756	672	67756
4	15.12.28	15,0	65088	238656	55328	3,75	9680	652	65660
5	15.06.29	10,0	43392	195264	36884	3,75	7608	444	44936
6	15.12.29	10,0	43392	151872	36884	3,75	6224	432	43540
7	15.06.30	7,5	32544	119328	27664	3,75	4840	324	32828
8	15.12.30	7,5	32544	86784	27664	3,75	3804	316	31784
9	15.06.31	5,0	21696	65088	18440	3,75	2768	212	21420
10	15.02.31	5,0	21696	43392	18440	3,75	2164	208	20812
11	15.06.32	2,5	10848	32544	9220	3,75	1384	108	10712
Разом за 5,5 років		92,5	401376	-	341180	х	90684	26032	458934
Х	15.06.32	Залишкова вартість техніки			92740	х	х	х	92740
Загальна вартість техніки, переданої лізингодавцю, після сплати лізингових платежів									55024
Сума доплати за техніку, в разі лізингоотримувачем її викупу									27664

Економія від користування залученими коштами Державного лізингового фонду складе 10296 грн. в порівнянні з можливими кредитами, отриманими на рівні облікової ставки НБУ, та 301932 грн. в порівнянні з можливими кредитами, отриманими на рівні середніх облікових ставок комерційних банків, або в розрахунку на 1 грн. початкової закупівельної ціни техніки відповідно 0,025 грн. та 0,72 грн.

Вищенаведена методика визначення лізингових платежів може розглядатися як основа розрахунку плати за лізингом незалежно від його виду. Разом з тим у кожному конкретному випадку розрахунок лізингових платежів залежить від особливостей лізингової угоди, а також від вибраного лізингодавцем і лізингоотримувачем виду лізингових платежів [38, 40].

Таблиця 3.2 – Розрахунок додаткової економії при користуванні кредитними коштами Державного лізингового фонду (при придбанні крупорушки)

Види: залучених кредитних коштів	Розмір кредиту (85% закупівельної ціни техніки), грн.	Ставка кредиту, % річних	Кінцева вартість техніки після 6 років після сплати лізингових платежів та відсотків за кредит, грн.	Відхилення +,- від:		Економія від користування залученими коштами ДЛФ, грн.	Економія в розрахунку на 1 грн. закупівельної вартості техніки, грн.
				закупівельної ціни техніки	в %		
А	1	2	3	4	5	6	7
Державного лізингового фонду	355232	7,5	550624	132704	31,8	-	-
Банківський кредит	за обліковою ставкою НБУ	16,5	560380	142460	34,1	9756	0,023
	за ставкою комерційних банків	40,0	852556	438636	104	301932	0,72

Як свідчать дані таблиці 3.2, фінансовий лізинг через Державний лізинговий фонд є найбільш економічно вигідним інструментом для оновлення основних засобів ФГ «Любченко» порівняно з банківським

кредитуванням. Різниця у вартості залучення коштів на рівні ставок комерційних банків є критичною: підприємство переплачує понад 100% первісної вартості техніки. Використання механізму ДЛФ дозволяє мінімізувати фінансове навантаження і при цьому забезпечити планове поповнення виробничого парку [40, 41].

Застосування запропонованої моделі оновлення основних засобів позитивно відзначиться на всій діяльності підприємства, адже саме на обладнанні безпосередньо виробляється продукція і від його стану значною мірою залежить її якість і обсяг. Поступове оновлення основних засобів на початковому етапі пов'язане з витратами грошових коштів, але в майбутньому нове обладнання дасть змогу підвищити фондівіддачу, збільшити обсяги виробництва, знизити собівартість, а за рахунок підвищеної якості – збільшити обсяги реалізації. Це в кінцевому результаті дозволить підприємству отримати додаткові прибутки [42, 43].

3.2. Ефективність використання робочого часу

Раціональне використання основних виробничих фондів (ОВФ) підприємства є однією з ключових умов забезпечення ефективності виробничої діяльності. Ефективність застосування ОВФ у часовому вимірі характеризується системою показників екстенсивного використання – передусім коефіцієнтом використання річного фонду робочого часу та коефіцієнтом змінності. Зазначені показники відображають ступінь фактичного залучення обладнання до виробничого процесу порівняно з максимально можливим режимом його роботи [33; 34].

Рівень ефективності використання ОВФ протягом року залежить від сукупності взаємопов'язаних чинників: технічного стану обладнання, забезпеченості підприємства матеріально-технічними та трудовими ресурсами, організації виробничих процесів, а також кон'юнктури ринку і

попиту на продукцію. Значні втрати робочого часу, зумовлені незапланованими простоями, технічними несправностями та недостатнім ресурсним забезпеченням ремонтних робіт, безпосередньо знижують ефективність виробництва і призводять до невикористання наявного виробничого потенціалу підприємства [35; 20].

У науковій літературі підкреслюється, що підвищення ефективності використання ОВФ в часовому аспекті досягається насамперед шляхом комплексного вдосконалення системи технічного обслуговування і ремонту, оптимізації режимів роботи обладнання та налагодження стабільного матеріально-технічного постачання [19; 22]. Зокрема, дослідження засвідчують, що реалізація системних заходів із технічного обслуговування дозволяє збільшити фактичний робочий час використання ОВФ у межах 5–30%, що відповідним чином позначається на обсязі виробництва та загальній результативності підприємства [42; 43].

З метою підвищення ефективності використання річного фонду робочого часу на досліджуваному підприємстві пропонується реалізація комплексу таких заходів:

- впровадження системи сервісно-технічного обслуговування ОВФ, що передбачає вдосконалення організації роботи сервісно-технічних і ремонтних бригад підприємства;
- забезпечення ремонтних бригад необхідною кількістю запасних частин, ремонтного інструменту та відповідного обладнання;
- розширення господарських зв'язків з підприємствами-постачальниками ОВФ з метою своєчасного поновлення ремонтного фонду;
- оптимізація режимів роботи обладнання та усунення нераціональних простоїв.

Таблиця 3.3 – Напрями підвищення ефективності використання річного фонду робочого часу ОВФ підприємства

Захід	Зміст заходу	Очікуваний результат
Впровадження системи сервісно-технічного обслуговування	Покращення роботи сервісно-ехнічних і ремонтних бригад скорочення простоїв обладнання	Збільшення фонду робочого часу використання ОВФ на 15%
Забезпечення ремонтних бригад необхідними ресурсами	Постачання запасних частин, ремонтного інструменту та відповідного обладнання в необхідній кількості	Скорочення тривалості ремонтів, зменшення позапланових зупинок
Розширення зв'язків з підприємствами-постачальниками ОВФ	Своєчасне поновлення ремонтного фонду, вдосконалення роботи відділу маркетингу	Безперебійне відновлення ремонтного фонду, зменшення строків очікування запчастин
Оптимізація режимів роботи обладнання	Встановлення раціонального графіку змінності, усунення нераціональних простоїв	Підвищення коефіцієнта змінності та коефіцієнта використання річного фонду робочого часу

Джерело: розроблено автором

Наведений комплекс заходів дозволить збільшити річний фонд робочого часу використання ОВФ у плановому 2025 році на 15%. Для кількісної оцінки економічного ефекту від реалізації зазначених заходів проведено розрахунки із використанням системи формул, що відображають послідовність визначення приросту виробничих показників [21].

Загальний приріст фонду робочого часу використання ОВФ у плановому році визначається за формулою:

$$P_3 = P_f \cdot D_p \quad (3.3)$$

де: P_3 – приріст фонду робочого часу використання основних виробничих фондів, (днів),

P_f – фактичний робочий час, використання основних виробничих фондів у базовому році (днів),

D_p – величина збільшення річного робочого часу використання основних виробничих фондів у плановому році.

Розрахунок показує:

$$P_3 = 160 \cdot 0,15 = 24 \text{ (дн.)}$$

Таким чином, фактичний робочий час використання ОВФ збільшиться на 24 дні, що свідчить про суттєве зменшення непродуктивних втрат часу внаслідок реалізації запропонованих заходів.

На підставі отриманих даних визначаємо коефіцієнт використання робочого часу у 2025 році:

$$K_{рч} = (P_{ф} + P_{з}) / P_{пл} \quad (3.4)$$

де: $P_{пл}$ – плановий (максимально можливий) робочий час використання ОВФ.

$$K_{рч} = (160 + 24) / 230 = 0,80$$

Отриманий коефіцієнт 0,80 є суттєво кращим порівняно з базовим показником 0,696, що підтверджує доцільність та ефективність запропонованих організаційно-технічних заходів [34]. Підвищення коефіцієнта використання річного фонду робочого часу безпосередньо впливає на нарощування виробничого потенціалу підприємства без залучення додаткових капітальних інвестицій у розширення основних фондів.

Для оцінки впливу збільшення робочого часу на завантаженість обладнання визначаємо приріст числа змін:

$$Z_{з} = K_{зм} \cdot P_{з} \quad (3.5)$$

де: $Z_{з}$ – приріст числа змін використання ОВФ (змін);

$K_{зм}$ – коефіцієнт змінності використання ОВФ у базовому році.

$$Z_{з} = 1 \cdot 24 = 24 \text{ (змін)}$$

Загальне число змін використання ОВФ при базовому рівні змінності:

$$Z_{г} = 160 + 24 = 184 \text{ зміни}$$

Приріст обсягу виробництва продукції підприємства за рахунок збільшення річного робочого часу використання ОВФ визначається за формулою:

$$O_{пр} = (O_{В} / Z_{г}) \cdot Z_{з} \quad (3.6)$$

де: $O_{пр}$ – приріст обсягу виробництва продукції;

$O_{В}$ – обсяг виробництва у базовому 2024 році.

$$O_{пр} = (715\,910 / (160 \cdot 1)) \cdot 24 = 107\,386,48 \text{ (грн.)}$$

Таким чином, за рахунок більш повного використання ОВФ в часі обсяг виробництва у плановому році зросте на 107 386,48 грн., що є вагомим результатом без нарощування потужностей.

Разом з тим, збільшення використання ОВФ зумовлює певні додаткові витрати. Їх величина розраховується виходячи з нормативу 0,7 грн. на зміну від балансової вартості активної частини ОВФ:

$$Дв = Бва \cdot 0,7 \cdot Зз \quad (3.7)$$

де: Дв – додаткові витрати, пов'язані зі збільшенням річного робочого часу;

Бва – балансова (первісна) вартість активної частини ОВФ.

$$Дв = 178\,498,4 \cdot 0,7 \cdot 24 = 2\,998,76 \text{ (тис. грн.)}$$

Збільшення обсягу виробленої продукції при незмінній сумі річних амортизаційних відрахувань призводить до зниження їхньої питомої ваги у собівартості продукції. Частка амортизаційних відрахувань в одиниці обсягу продукції визначається так:

$$Д/В = Бв \cdot А / Ов \quad (3.8)$$

де: Д/В – частка амортизаційних відрахувань в одиниці обсягу продукції;

А – норма річних амортизаційних відрахувань.

У базовому 2024 році:

$$А = 22\,616,24 / 182\,538,4 = 0,1238 \text{ грн/грн}$$

$$Д/Вб = (182\,538,4 \cdot 0,1238) / 715\,910 = 0,03159 \text{ грн/грн}$$

У плановому 2025 році:

$$Д/Впл = (182\,538,4 \cdot 0,1238) / (715\,910 + 107\,386,48) = 0,02747 \text{ грн/грн}$$

Економія витрат виробництва за рахунок зменшення частки амортизаційних відрахувань:

$$Ева = (0,03159 - 0,02747) \cdot 823\,296,48 = 847,995 \text{ (тис. грн.)}$$

Зниження собівартості продукції підприємства у плановому році:

$$Ес = Ева - Дв \quad (3.9)$$

де: Ес – зниження собівартості за рахунок збільшення робочого часу використання ОВФ.

$$E_c = 847,995 - 749,69 = 98,301 \text{ (тис. грн.)}$$

Разом річна економія складе: $847,995 + 98,301 = 946,296$ тис. грн.

Таблиця 3.4 – Зведені показники ефективності використання робочого часу ОВФ підприємства у базовому та плановому роках

Показник	Базовий 2024 рік	Плановий 2025 рік
Фактичний робочий час використання ОВФ (Рф), днів	160	184
Приріст робочого часу (Рз), днів	–	24
Плановий (можливий) робочий час (Рпл), днів	230	230
Коефіцієнт використання робочого часу (Крч)	0,696	0,80
Коефіцієнт змінності (Кзм)	1,0	1,0
Приріст числа змін (Зз)	–	24
Загальне число змін (Зг)	160	184
Обсяг виробництва (ОВ), грн.	715910	823296,48
Приріст обсягу виробництва (Опр), грн.	–	107386,48
Додаткові витрати (Дв), тис. грн.	–	2998,76
Доля амортизаційних відрахувань у собівартості (Д/В), грн/грн	0,03159	0,02747
Економія витрат за рахунок зменшення амортизації (Ева), тис. грн.	–	847,995
Зниження собівартості (Ес), тис. грн.	–	98,301
Разом річна економія, тис. грн.	–	946,296

Джерело: розраховано автором

Зведені розрахункові дані, наведені в таблиці 3.4, наочно ілюструють економічний ефект від реалізації запропонованих заходів. Коефіцієнт використання річного фонду робочого часу зростає з 0,696 до 0,80, тобто на 14,9 відсоткових пунктів. Загальний обсяг виробництва збільшується на 107 386,48 грн., а сукупна річна економія від зниження питомої ваги амортизаційних відрахувань і зменшення собівартості становить 946,296 тис. грн. Такі результати підтверджують, що підвищення коефіцієнта використання річного фонду робочого часу є одним із найдієвіших важелів нарощування ефективності виробництва без залучення значних додаткових капіталовкладень [19; 42].

Важливим аспектом є те, що запропоновані організаційно-технічні заходи не потребують кардинальної реконструкції виробничого процесу, а спрямовані на раціональніше використання вже наявного потенціалу підприємства. Це узгоджується з сучасними науковими підходами до управління основними засобами, відповідно до яких пріоритетною є не лише модернізація фондів, а й підвищення інтенсивності та повноти їх залучення до виробничого процесу в межах наявного ресурсного забезпечення [21; 35].

Таким чином, реалізація комплексу заходів з підвищення ефективності використання річного фонду робочого часу ОВФ дозволить підприємству суттєво поліпшити результативність виробничої діяльності, знизити питому собівартість продукції та сформувати підґрунтя для подальшого стійкого розвитку.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню проблеми підвищення ефективності використання основних фондів підприємства на прикладі фермерського господарства «Любченко» Новоукраїнського району Кіровоградської області. За результатами виконаного дослідження можна сформулювати такі узагальнюючі висновки.

У першому розділі магістерської роботи розкрито теоретико-методологічні засади ефективності використання основних фондів підприємства.

Встановлено, що основні фонди є матеріальною основою виробничого процесу будь-якого підприємства. Вони характеризуються тривалим строком використання, збереженням натуральної форми та поступовим перенесенням своєї вартості на вироблену продукцію через амортизаційні відрахування. Аналіз наукових підходів до визначення поняття «основні фонди» засвідчив, що незалежно від авторської позиції більшість дослідників виокремлює спільні ознаки: матеріальна природа, участь у виробництві понад один рік, незмінність споживної форми та амортизаційний механізм перенесення вартості.

Розглянуто класифікацію основних фондів за характером участі у виробничому процесі – на виробничі та невиробничі, а також за структурою – на активну та пасивну частини. Доведено, що підвищення питомої ваги активної частини є ключовим індикатором зростання технічного рівня підприємства та його виробничого потенціалу. Для аграрного сектору, до якого належить досліджуване підприємство, характерне домінування будівель і споруд у складі основних фондів, тоді як активна частина (машини та устаткування) визначає фактичну продуктивність виробництва.

З'ясовано роль переробних галузей як центральної ланки третьої сфери агропромислового комплексу. Переробні підприємства виступають інтеграторами агропромислового виробництва, формуючи виробничо-

технологічні зв'язки між виробниками сировини, заготівельними структурами та ринком кінцевої продукції. Ефективність їх функціонування залежить від збалансованості сировинних ресурсів і виробничих потужностей, глибини переробки та здатності адаптуватися до змін ринкового середовища.

Систематизовано показники використання основних виробничих фондів, які поділяються на три основні групи: показники технічного стану (коефіцієнти зносу, придатності, оновлення, вибуття), показники технічного оснащення (фондоозброєність і технічна озброєність праці) та показники ефективності використання (фондовіддача, фондомісткість, рентабельність основних фондів). Узагальнюючим показником є фондовіддача, зростання якої свідчить про підвищення ефективності використання засобів праці.

Визначено основні шляхи підвищення ефективності використання основних фондів, які охоплюють технічні, організаційні та економічні заходи: оптимізацію строків експлуатації обладнання, удосконалення ремонтної політики та впровадження системи планово-попереджувального ремонту, застосування прискореної амортизації, модернізацію активної частини фондів, а також впровадження цифрових інструментів управління технічним обслуговуванням. Підкреслено, що підвищення коефіцієнта змінності та скорочення надпланових простоїв є найбільш доступними резервами інтенсифікації використання засобів праці без залучення додаткових капітальних інвестицій.

Таким чином, теоретичне дослідження підтверджує, що ефективність використання основних фондів є комплексним завданням, яке потребує системного підходу до управління відтворенням і використанням засобів праці, що й визначає методологічну основу для подальшого аналізу на конкретному підприємстві.

У другому розділі здійснено комплексний аналіз фінансово-економічного стану та ефективності використання основних фондів

фермерського господарства «Любченко» Новоукраїнського району Кіровоградської області за 2024–2025 роки.

Встановлено, що ФГ «Любченко» є багатопрофільним підприємством борошномельно-круп'яної та переробної галузі, заснованим у 2002 році. Підприємство поєднує виробничу, заготівельну, торговельну та зовнішньоекономічну діяльність, функціонує як самостійна юридична особа з повним набором правосуб'єктності. Диверсифікована модель господарювання дозволяє мінімізувати операційні ризики та підтримувати фінансову стійкість в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Аналіз фінансово-економічного стану господарства засвідчив позитивну динаміку за більшістю ключових показників. Попри скорочення валюти балансу, яке зумовлене погашенням зобов'язань та вивільненням оборотного капіталу, власний капітал господарства зріс, а підприємство перейшло від збиткового стану до прибуткового. Частка власного капіталу у структурі пасивів суттєво зросла при одночасному різкому скороченні зобов'язань, що характеризує підвищення рівня фінансової незалежності. Господарство демонструє абсолютну фінансову стійкість: власні оборотні засоби з надлишком перекривають вартість виробничих запасів. Показники ліквідності багатократно перевищують нормативи, що свідчить про абсолютну платоспроможність, однак водночас вказує на надлишок вільних грошових коштів, які доцільно спрямувати на розширення виробничої бази.

Аналіз ділової активності показав прискорення оборотності оборотних активів і запасів, що є ознакою підвищення ефективності операційного управління. Водночас уповільнення оборотності власного капіталу є природним наслідком накопичення нерозподіленого прибутку, який ще не повністю залучений до генерування виручки.

Дослідження структури основних засобів виявило домінування першої групи – будівель і споруд, питома вага яких у первісній вартості є визначальною. Ступінь зносу виробничих основних засобів є значним, що вказує на суттєве фізичне та моральне старіння матеріально-технічної бази.

Структурний аналіз вікового складу парку обладнання підтвердив, що переважна більшість основних засобів перебуває в експлуатації понад сім років, у тому числі значна частка – понад п'ятнадцять років. Такий стан зумовлює часті незаплановані ремонти, виробничі простої та зниження ефективності використання засобів праці.

Аналіз ефективності використання основних фондів показав, що темпи приросту вартості засобів праці, і особливо їхньої активної частини, значно перевищують темпи зростання обсягів виробництва, що свідчить про недостатню ефективність використання наявного виробничого потенціалу. Фондовіддача знизилась порівняно з плановим рівнем, а коефіцієнт використання режимного фонду часу і коефіцієнт змінності не досягли планових значень. Інтегральний коефіцієнт завантаженості обладнання свідчить про суттєві резерви підвищення виробничої потужності підприємства.

Факторний аналіз динаміки фондівіддачі встановив, що до її зниження призвели погіршення часового використання обладнання, недовикористання виробничих потужностей та несприятливі структурні зрушення у складі основних фондів. Першопричиною зазначених проблем є значне фізичне і моральне старіння обладнання, здорожчання запасних частин та енергоносіїв, а також брак власних коштів для своєчасного проведення ремонтів.

Таким чином, результати аналізу підтверджують необхідність розробки та реалізації конкретних заходів з підвищення ефективності використання основних фондів ФГ «Любченко», що є предметом третього розділу роботи.

У третьому розділі на підставі результатів проведеного аналізу розроблено комплекс практичних заходів щодо підвищення ефективності використання основних фондів ФГ «Любченко» та здійснено їх економічне обґрунтування.

Визначено, що ключовою проблемою підприємства є значне фізичне і моральне старіння парку технологічного обладнання при фактичній відсутності дієвої системи технічного обслуговування. Ремонти

здійснюються лише за фактом виходу обладнання з ладу, а система планово-попереджувального ремонту існує лише формально. Така ситуація спричиняє систематичні незаплановані простої, зриви виробничих планів і значні витрати на аварійні ремонти.

Першим напрямом удосконалення є впровадження дієвої системи планово-попереджувального ремонту (ППР). Обґрунтовано, що ця система не потребує значних капіталовкладень – достатньо розширити чисельність ремонтної бригади та налагодити контроль виконання планових завдань. Реалізація системи ППР забезпечить більш ритмічну роботу підприємства, скорочення кількості незапланованих ремонтів, зниження пов'язаних з ними витрат та підтримання обладнання на вищому технічному рівні, що в перспективі позначиться на обсягах і якості продукції.

Другим напрямом є поступове оновлення парку технологічного обладнання з одночасним застосуванням норм прискореної амортизації до нових об'єктів основних засобів. Запропонована модель передбачає формування замкненого циклу: амортизаційний фонд разом із частиною прибутку спрямовується на придбання нового обладнання, яке, у свою чергу, амортизується в прискореному режимі, що забезпечує накопичення коштів для наступного оновлення. Нове обладнання дозволить збільшити обсяги виробництва, підвищити якість продукції, скоротити витрати на незаплановані ремонти та підвищити фондвіддачу.

Для фінансування першочергового придбання обладнання обґрунтовано доцільність використання механізму фінансового лізингу через Державний лізинговий фонд. Порівняльний аналіз альтернативних інструментів залучення коштів – лізингу через ДЛФ, банківського кредиту за обліковою ставкою НБУ та кредиту за ставками комерційних банків – переконливо підтверджує економічну перевагу лізингового механізму. Застосування фінансового лізингу суттєво знижує фінансове навантаження на підприємство порівняно з банківським кредитуванням, особливо з огляду на рівень ставок комерційних банків в умовах воєнного часу.

Третім напрямом є підвищення ефективності використання річного фонду робочого часу основних виробничих фондів. Розроблено комплекс організаційно-технічних заходів, що включає впровадження системи сервісно-технічного обслуговування, забезпечення ремонтних бригад необхідними ресурсами, розширення зв'язків з підприємствами-постачальниками та оптимізацію режимів роботи обладнання. Реалізація цих заходів дозволяє збільшити фактичний робочий час використання основних виробничих фондів, підвищити коефіцієнт використання річного фонду робочого часу, нарастити обсяг виробництва без додаткових капіталовкладень у розширення фондів, а також досягти суттєвої сукупної річної економії за рахунок зниження питомої ваги амортизаційних відрахувань у собівартості продукції.

Таким чином, запропоновані заходи мають комплексний характер і охоплюють як організаційну, так і інвестиційну складову управління основними фондами. Їх послідовна реалізація дозволить ФГ «Любченко» суттєво підвищити фондівіддачу, збільшити обсяги виробництва якісної продукції, знизити собівартість та сформувати підґрунтя для сталого розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 10.05.2025).
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства : підручник. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 378 с.
3. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 728 с.
4. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. Т. 1. Львів : Світ, 2006. 616 с.
5. Покропивний С. Ф. (ред.) Економіка підприємства : підручник. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : КНЕУ, 2001. 528 с.
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : затв. наказом М-ва фінансів України від 27.04.2000 № 92 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> (дата звернення: 10.05.2025).
7. Харів П. С. (ред.) Економіка підприємства : посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2000. 450 с.
8. Сичевський М. П. Харчова промисловість як основа продовольчої безпеки та розвитку держави. Київ : Аграр. наука, 2019. 388 с. ISBN 978-966-540-459-0.
9. Ішук С. О., Созанський Л. Й. Моделювання впливу структурних параметрів переробної промисловості на її ефективність (на прикладі країн ЄС). Економіка промисловості. 2021. Т. 1, № 93. С. 60–78. DOI: <https://doi.org/10.15407/econindustry2021.01.060>
10. Житник О., Кулакова С., Міняйленко І. Аналіз переробної промисловості України та шляхи зростання її конкурентоспроможності. Економіка та суспільство. 2024. № 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-18>

11. Хомюк Н. Л., Солтис О. М. Харчова промисловість в Україні: тенденції та перспективи розвитку на засадах сталості та інклюзивності. Сталий розвиток економіки. 2023. № 1 (46). С. 141–148. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-46-20>
12. Римар О. Г., Мазуркевич І. О. Проблеми та перспективи розвитку харчової промисловості України. Економіка та держава. 2021. № 3. С. 66–70. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.3.66>
13. Дашко І. М. Аналіз сучасного стану розвитку промислової галузі України. Ефективна економіка. 2020. № 3. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.3.86>. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8736>
14. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки : наук.-аналіт. доповідь / за ред. д-ра екон. наук Дейнеко Л. В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2018. 158 с.
15. Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку : монографія / Гадзало Я. М., Сичевський М. П., Дейнеко Л. В. та ін. Київ : Аграрна наука, 2019. 388 с.
16. Ковальська Л. Л., Кривов'язюк І. В. та ін. Економіка підприємства : підручник / під заг. ред. Л. Л. Ковальської, І. В. Кривов'язюка. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.
17. Лисак О. І., Андреева Л. О., Болтянська Л. О. Економіка підприємства : навч. посіб. Мелітополь : Люкс, 2020. 272 с.
18. Лазебник Л. Л., Гурочкіна В. В., Слюсарєва Л. В. та ін. Економіка підприємства / за заг. ред. Л. Л. Лазебник. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 426 с. ISBN 978-966-337-621-9.
19. Проскурович О. В., Завгородня Т. П., Горбатюк К. В. Діагностування ефективності використання основних фондів засобами економетричного моделювання. Modeling the Development of Economic Systems. 2022. № 1. С. 15–24. DOI: 10.31891/mdes/2022-3-2.

20. Сафонік Н. П., Ваташук В. О. Підвищення ефективності відтворення та використання основних засобів підприємств транспортної галузі. Економіка та суспільство. 2023. № 51. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-51-23.

21. Лук'янова В. В. Управління основними засобами підприємства в умовах цифрової трансформації. Економіка та управління підприємствами. 2022. № 4. С. 45–53.

22. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. Відтворення основних виробничих фондів: сучасні підходи та стратегії оновлення. Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». 2023. № 1. С. 78–89.

23. Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15> (дата звернення: 15.05.2025).

24. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : КНЕУ, 2002. 624 с.

25. Саблук П. Т., Малік М. Й., Валентинов В. Л. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології. Київ : ІАЕ УААН, 2002. 294 с.

26. Косова Т. Д., Сухарев П. М. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 440 с.

27. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. 2-ге вид., стереотип. Київ : МАУПІ, 2021. 152 с.

28. Гриньова В. М., Коюда В. О. Фінанси підприємств : навч. посіб. 4-те вид., уточн. і допов. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2020. 432 с.

29. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник. 3-те вид., перероб. та допов. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 520 с.

30. Тарасенко Н. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Львів : Новий Світ–2000, 2021. 276 с.

31. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. 4-те вид., перероб. та доп. Київ : Знання, 2022. 668 с.

32. Поддєрьогін А. М. (ред.) Фінанси підприємств : підручник. 9-те вид., перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2021. 536 с.
33. Лопатовська О. О., Нікольчук Ю. М., Бондарук С. Р. Основні засоби підприємства: методика аналізу та ефективність використання. Трансформаційна економіка. 2023. № 5 (05). С. 75-81. DOI: 10.32782/2786-8141/2023-5-13.
34. Воляник Г. М., Шутка С. Є., Колінько Н. І. Аналіз забезпеченості основними засобами та управління ефективністю їх використання суб'єктом господарювання державного сектору. Науковий вісник НЛТУ України. 2021. Том 31, № 6. С. 68–73. DOI: 10.36930/40310610.
35. Приварникова І. Ю. Особливості управління використанням та оновленням основних засобів підприємств України. Економічний простір. 2021. № 52/2. С. 277–286.
36. Сметанюк О. А. Проблеми фінансового забезпечення відтворення основних засобів. Економічний простір. 2022. № 59. С. 253-264.
37. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби». Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92. Редакція від 29.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0288-00>.
38. Андрос С. В. Лізинг як ефективний фінансовий інструмент розвитку суб'єктів аграрного бізнесу. Економіка: реалії часу. 2024. № 4(74). С. 111–122. DOI: <https://doi.org/10.15276/ETR.04.2024.12>.
39. Трусова Н. В., Тулуш Л. Д., Дараган А. В. Теоретичні аспекти лізингового фінансування суб'єктів аграрного бізнесу. Економіка та суспільство. 2025. № 71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-108>.
40. Белянко Л. Потенціал розвитку фінансового лізингу в Україні. Scientia fructuosa. 2024. Т. 153. № 1. С. 127–142. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2024\(153\)08](https://doi.org/10.31617/1.2024(153)08).
41. Пантелеєва Н. М., Коваленко В. Е. Нові можливості фінансового лізингу для розвитку аграрного підприємництва. Фінансовий простір. 2023. № 1(49). С. 64–75.

42. Вороніна А. В., Ганзюк С. М., Ганзюк К. І. Оцінка ефективності використання основних засобів із застосуванням інструментів таксономічного аналізу. Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету. 2022. № 2(5). С. 52–59. DOI: [https://doi.org/10.31319/2709-2879.2022iss2\(5\).271091pp52-59](https://doi.org/10.31319/2709-2879.2022iss2(5).271091pp52-59).¶

43. Луцька Н., Цюцяк І., Цюцяк А. Сутність основних засобів та аналіз ефективності їх використання в умовах цифрової трансформації. Галицький економічний вісник. 2024. № 6 (91). DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.06.¶

44. Шуст О. А., Варченко О. М., Крисанов Д. Ф. та ін. Інвестиційне забезпечення аграрного сектора економіки України у довоєнний та повоєнний періоди. Економіка та управління АПК. 2023. № 1. С. 6–26.¶

45. Нісфоян С. С., Мульченко Б. В. Цифрова трансформація як ключовий чинник відновлення операційної ефективності підприємств малого та середнього бізнесу // Актуальні проблеми економіки та підприємництва в умовах викликів і загроз: матеріали IV Всеукраїн. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 22 квіт. 2026 р. Кропивницький: РВЛ ЦНТУ, 2026. С. 44–46.¶